

---

# Drets humans i medi ambient

---

PID\_00266130

Claudia Jiménez Cortés  
Anna Ayuso

---

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

---



**Claudia Jiménez Cortés**

Professora titular de Dret internacional públic a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Doctora en Dret i LLM on International Law of Human Rights per la Universitat d'Essex (Regne Unit). Investigadora principal de CIMCETT (Cooperació internacional com a mitjà imprescindible per combatre el tràfic i la trata de persones). Té diverses publicacions relacionades amb els drets humans i el dret penal internacional com ara *Cuando las personas se vuelven «mercancías». Respuestas jurídicas para luchar a favor de las víctimas y contra las mafias que trafican en el Mediterráneo* (AEPDIRI, 2017) o *Las víctimas de trata y tráfico en Libia: una oportunidad que la CPI no debe dejar pasar* (AEPDIRI, 2018).

**Anna Ayuso**

Doctora en Dret internacional públic i màster en Estudis europeus per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Investigadora sènior per a Amèrica Llatina de CIDOB des de 2002. Professora associada de Dret internacional públic i membre de l'equip de recerca en la UAB. Professora associada de l'Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI). Membre del Consell editorial de la Revista *CIDOB d'Afers Internacionals*, del Consell sconsultiu de la revista *Mural Internacional* de la Universidade do Estado do Rio de Janeiro i del Consell assessor de la revista *Comillas Journal for International Relations*.

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Daniel Rajmil (2019)

Primera edició: setembre 2019  
© Claudia Jiménez Cortés, Anna Ayuso  
Tots els drets reservats  
© d'aquesta edició, FUOC, 2019  
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona  
Realització editorial: FUOC

*Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.*

# Índex

<b>Introducció</b> .....	5
<b>Objectius</b> .....	7
<b>1. Drets humans i dret penal internacional</b> .....	9
1.1. El canvi de paradigma del sistema internacional de 1945 cap a la persona humana: l'aparició de valors comuns .....	9
1.1.1. La situació de la persona i els drets humans abans de 1945 .....	9
1.1.2. Factors que van provocar el canvi de paradigma .....	11
1.2. L'individu com a nou protagonista del sistema internacional: reconeixement internacional de drets (drets humans) i deures (dret penal internacional) .....	14
1.2.1. El naixement del dret Internacional dels drets humans i del dret penal internacional .....	15
1.2.2. Similituds, diferències i sinèrgies entre els dos règims internacionals .....	18
1.3. La importància del context sociopolític per l'evolució del dret internacional dels drets humans i del dret penal internacional .....	20
1.3.1. El paper de la postguerra en la institucionalització i la creació de normes dirigides a l'ésser humà .....	21
1.3.2. La caiguda del règim comunista: un breu però intens impuls comunitari .....	26
1.4. La protecció de la integritat de l'ésser humà avui: avenç, paràlisi o retrocés? .....	28
<b>2. Medi ambient i desenvolupament sostenible</b> .....	31
2.1. La internacionalització de la protecció del medi ambient .....	31
2.2. El desenvolupament sostenible i la seva incorporació a l'agenda internacional .....	33
2.2.1. La Conferència sobre Medi Ambient i Desenvolupament de 1992 .....	33
2.2.2. La Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible de Johannesburg i els objectius de desenvolupament del mil·lenni .....	35
2.2.3. Rio +20 .....	36
2.3. Els objectius de desenvolupament sostenible i l'Agenda Canvi de paradigma? .....	37
2.3.1. El procés de creació dels ODS .....	37
2.3.2. Característiques i seguiment dels ODS .....	38

2.3.3. L'ODS 13: Acció contra el canvi climàtic .....	40
2.4. L'Acord de París sobre el Canvi Climàtic És suficient per a aturar-lo? .....	41
2.5. L'estat de la qüestió en la actualitat: prevenció, adaptació i resiliència .....	43
<b>Resum</b> .....	47
<b>Bibliografia</b> .....	49

## Introducció

No hi ha dubte que els drets humans i el medi ambient són una part indefugible de l'agenda política internacional actual, tot i que no necessàriament per un interès genuí en la seva protecció. De fet, com es veurà al llarg d'aquest mòdul, en el cas de l'individu i els drets humans, la seva presència com a temàtica ha estat una constant d'ençà de 1945, amb una evolució tant pel que fa als continguts com per la seva utilització, molt reveladora de l'agenda política de cada moment.

D'altra banda, l'agenda del medi ambient s'incorpora a les Nacions Unides a partir dels anys setanta vinculada a la del desenvolupament, quan els efectes del procés d'industrialització en el medi ambient fan prendre consciència dels límits del creixement. Poc a poc es passa d'un primer enfocament basat en la protecció de la natura i la disminució de la contaminació a un enfocament més integral que qüestiona el paradigma vigent del desenvolupament i planteja una revisió de totes les seves dimensions des de criteris de sostenibilitat.

Dins de la temàtica dels drets humans, a la primera part del mòdul es pretén donar les claus per a entendre la seva trajectòria fins avui i el perquè de la mateixa. Per a desenvolupar els continguts que permetin assolir l'objectiu, s'ha optat per fer servir com a fil conductor la presència directa de l'individu al sistema internacional, atès que, a fi de comptes, és aquesta figura de forma individual o col·lectiva la que en teoria es pretén protegir. Així, en els diferents apartats es fa un recorregut conceptual dels eixos principals que conformen avui la regulació de la protecció dels drets humans en el sistema internacional però agafant la víctima com a protagonista, la qual cosa comporta centrar-se no tant en l'enumeració dels drets reconeguts sinó, sobretot, en els mecanismes de garantia i reparació en cas de violació, especialment quan aquesta és massiva o sistemàtica. Això també comporta endinsar-se en matèria de responsabilitat, tant per part dels estats com per part d'altres éssers humans, aquests últims normalment màxims i veritables culpables de les violacions més greus de transcendència per la comunitat internacional en el seu conjunt, reconegudes jurídicament com a *crims internacionals*.

En l'apartat del medi ambient sostenible, s'analitzarà l'evolució de la protecció del medi ambient en l'àmbit internacional. En primer lloc, com va sorgir la preocupació pel medi ambient, com s'ha desenvolupat l'agenda del desenvolupament sostenible i quines van ser les principals fites assolides per la cooperació internacional en temes ambientals. Seguidament, s'analitzarà el concepte de desenvolupament sostenible i com s'ha convertit en un paradigma de l'agenda internacional de cooperació internacional i la seva incorporació

als objectius de desenvolupament sostenible. Finalment, ens centrarem a analitzar els reptes principals del canvi climàtic i l'acció internacional per a aturar-lo, si és que encara és possible, o adaptar-se als seus efectes.

## Objectius

Al final del mòdul, els estudiants seran capaços de:

1. Entendre la lògica política darrera de la incorporació a l'agenda política i jurídica internacional del drets humans i la responsabilitat de l'individu.
2. Reconèixer i diferenciar els diferents règims que han creat els estats per a la protecció internacional del drets humans i la seva reparació.
3. Entendre el paper essencial que juguen els estats en la creació (o no) de mecanismes internacionals per a protegir l'individu de la violació dels seus drets humans, i també els seus aspectes positius i mancances.
4. Comprendre els reptes que comporta la preservació del medi ambient i com es va desenvolupar la cooperació en matèria de medi ambient.
5. Entendre el concepte de desenvolupament sostenible i què significa el canvi de paradigma en les estratègies de desenvolupament.
6. Conèixer els objectius de desenvolupament sostenible i els reptes a assolir de l'agenda 2030.
7. Entendre les dificultats d'implementació de l'agenda internacional per a la lluita contra el canvi climàtic i les conseqüències que s'hauran d'afrontar.





## 1. Drets humans i dret penal internacional

«Negar a la gent els seus drets humans és qüestionar la seva pròpia humanitat».

Nelson Mandela

**Autora**

Claudia Jiménez

### 1.1. El canvi de paradigma del sistema internacional de 1945 cap a la persona humana: l'aparició de valors comuns

Si el sistema internacional és el conjunt d'interaccions entre els diferents actors internacionals, sens dubte l'ésser humà és un dels seus participants. Però quan aquesta concepció general en l'àmbit del dret i les relacions internacionals és precisada en funció de les més rellevants, aleshores la figura de l'individu com a tal s'esvaeix. Tot i així, avui dia, al començament del segle XXI, no hi ha dubte que les persones hem guanyat protagonisme, fins al punt d'assolir en determinats àmbits una certa «emancipació» respecte de les estructures que, fins fa poc, exercien el seu poder de manera absoluta i exclouent sobre nosaltres.

Aquest primer apartat de contextualització pretén fer un breu repàs d'aquest procés amb la finalitat que l'alumnat estigui en disposició d'entendre el perquè del marc politicojurídic internacional que actualment regeix envers la persona, tant pel que fa als seus assoliments com a les seves mancances.

#### 1.1.1. La situació de la persona i els drets humans abans de 1945

No cal ser un polític expert per a intuir que el final de la Segona Guerra Mundial va significar un punt d'inflexió en l'estructura de la societat internacional. El que resulta menys conegut és com aquest canvi de paradigma també va implicar el reconeixement que la societat internacional –en aquest cas actuant com a *comunitat*– era l'única estructura existent capaç de fixar línies vermelles als estats en l'ús –i, sobretot, en l'abús– de la seva sobirania. És en aquest gir evolutiu que s'ha d'entendre la inclusió de les persones com a subjecte d'atenció directa des de l'esfera internacional, independentment de la seva nacionalitat o vincle amb el territori en què estigui.

Fins no fa tant, els estats eren els encarregats exclusius i exclouents d'ordenar, protegir i sancionar les conductes de les persones respecte de les quals exercien les seves competències territorials o nacionals. De fet, gran part de les disputes internacionals relacionades amb les persones tenien a veure, no amb aquestes, sinó amb la determinació de quina norma o competència estatal prevalia en una determinada situació. En aquesta línia s'ha d'entendre, per exemple, la protecció diplomàtica, institució jurídica clàssica que atribueix a un estat el

**Societat o comunitat internacional?**

La decisió d'emprar el terme *societat* o *comunitat internacional*, segons el cas, rau en el diferent grau de sociabilitat que es vol expressar. Amb «comunitat» es vol transmetre la imatge d'interessos i valors comuns entre els seus membres, mentre que amb «societat» s'expressa la presència d'interrelacions però amb interessos o valors que també poden ser divergents.

dret a reclamar a un altre un dany produït contra un nacional seu, quan la persona ha exhaurit sense èxit les vies internes dins l'estat que ha provocat el dany. Ara bé, tal com s'ha dit, aquesta figura jurídica:

1) no és per a la protecció de qualsevol persona pel fet de ser-ho, sinó que exigeix l'existència d'un vincle entre aquesta i l'estat que la reclama,

2) no atribueix un dret a la persona. En aquest cas, el dret era i és de l'estat i no del particular que, com a tal, és l'objecte –no el subjecte– de la possible controvèrsia internacional.

Un altre situació *sui generis* –que no contrària– a la regla general de competència exclusiva i excloent abans esmentada, va ser la pirateria. Tot i que el seu concepte actual ve determinat pel que s'estableix a la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar (1982), antigament s'equiparava a tot incident de violència en alta mar comés amb un propòsit de lucre personal per persones no subjectes a cap autoritat. Aquestes conductes delictives que es produïen en aigües en què regnava el principi de llibertat dels mars i que, en conseqüència, requerien necessàriament una resposta internacional, finalment es van combatre amb l'atribució universal de jurisdicció, el que avui es coneix com a **jurisdicció universal**.

Per **jurisdicció universal** s'entén la capacitat d'un estat de sotmetre a les seves lleis i tribunals uns fets respecte dels quals no té cap vincle de connexió nacional o territorial. Per tant, la competència simplement es deriva de la naturalesa del crim.

Així, ni tan sols en aquest cas es pot parlar d'una superació de la juxtaposició de sobirania, ja que la resposta davant una acció criminal d'un particular en espais internacionals comuns (alta mar) va ser l'extensió de les competències estatals (individuals) quan no hi havia un altre criteri aplicable.

Finalment, entre les figures que s'acostumen a citar com a antecedents cal mencionar les denominades *intervencions humanitàries* molt comunes al segle XIX. Tot i el seu nom i una certa voluntat de protegir certes minories, normalment també amagaven interessos polítics en territori aliè. Així, amb l'argument de protegir els valors de les nacions civilitzades com ara la cristiandat, algunes grans potències, principalment europees, de manera unilateral van envair militarment altres territoris. Sens dubte, es tractava de demostracions de poder pròpies d'estats amb vocació imperialista o colonialista que s'amagaven sota el paraigües de la defensa d'un ordre internacional fundat en un fals reconeixement universal d'uns drets encara no proclamats.

#### **Exemples d'invasions per raons «humanitàries»**

- 1827, França i Gran Bretanya a Grècia (per abusos comesos per l'imperi otomà)
- 1856, França i Gran Bretanya al Regne de les dues Sicílies (per presoners polítics)

#### **Mavrommatis (1924)**

El Tribunal Internacional de Justícia, en l'assumpte Mavrommatis (1924) ja va aclarir que no es tractava d'un dret de les persones davant l'actuació d'un estat, sinó d'un dret de l'estat que decideix fer-se càrrec (o no) de la causa d'un ciutadà seu, quan aquest no ha pogut obtenir una satisfacció per les vies ordinàries dins l'estat que li ha produït el dany. (CPIJ, sèrie A, núm. 2, pàg. 12).

- 1860, França, Gran Bretanya, Àustria, Prússia i Rússia a Síria (per massacre a cristians)
- 1875, Rússia a Bòsnia (per abusos comesos per l'imperi otomà)
- 1877, Rússia i Romania a Bulgària (per abusos comesos per l'imperi otomà)
- 1898, Estats Units a Cuba (per barbàries espanyoles)
- 1901, Japó, Alemanya, Rússia, Gran Bretanya i França a Xina (per protegir els cristians)

La millor prova que els interessos que movien aquestes intervencions no eren la defensa d'uns drets humans universals, és el silenci d'aquestes mateixes potències davant les nombroses violacions d'aquells mateixos drets en territoris sota el seu control o, més endavant, la permissivitat a les polítiques nazis dels anys 30 cap a tota persona considerada **enemiga o inferior**.

### 1.1.2. Factors que van provocar el canvi de paradigma

Què va passar perquè a la societat internacional es produís un canvi de paradigma tan gran?

La resposta immediata acostuma a ser la Segona Guerra Mundial. Però aquesta xacra, tot i que va ser determinant, no explica per si sola la nova percepció i tractament de l'ésser humà. De fet, només situant-nos al segle XX, cal recordar que ja a les acaballes de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) i atès el grau de destrucció i pèrdua de vides que va significar, l'individu va cobrar un major protagonisme. Ara bé, aquest no va estar directament relacionat amb la salvaguarda dels seus drets humans, sinó al contrari, en relació amb la seva responsabilitat. Així, les potències vencedores van decidir que, juntament amb la clàssica responsabilitat de l'estat perdedor que havia de respondre pels danys causats, també calia encetar accions jurídiques contra determinades persones físiques, en concret:

1) Membres de l'exèrcit alemany que no van respectar les normes internacionals que regien els combats –el conegut com a **dret de la guerra» o *ius in bello***–.

2) La persona que, pel seu càrrec, va provocar amb les seves decisions un enfrontament que va suposar més de quaranta milions de víctimes, inclosa la mort de gairebé vint milions de persones entre combatents i civils, és a dir, el Kàiser Guillem II.

Així, el Tractat de rendició de Versalles (1919), no solament va establir un règim draconianà de reparació als aliats per part d'Alemanya. També va incloure l'article 227, precedent d'una futura responsabilitat penal internacional de l'individu materialitzada anys més tard a Nuremberg. Però, a diferència d'aquest, l'exigència de la responsabilitat criminal prevista el 1919 no es va poder fer efectiva, ja que el Kàiser es va refugiar als Països Baixos que, invocant el principi de legalitat, no va concedir l'extradició perquè fos jutjat.

#### Lleis de Nuremberg

Les lleis de Nuremberg, que van donar lloc a tota la normativa destinada a consagrar la puresa de la raça «ària» (lleis de la ciutadania del Reich i llei per a la protecció de la sang i l'honor alemany), van ser adoptades el 15 de setembre de 1935.



Publicació del govern nazi que explica els nivells de puresa de la sang

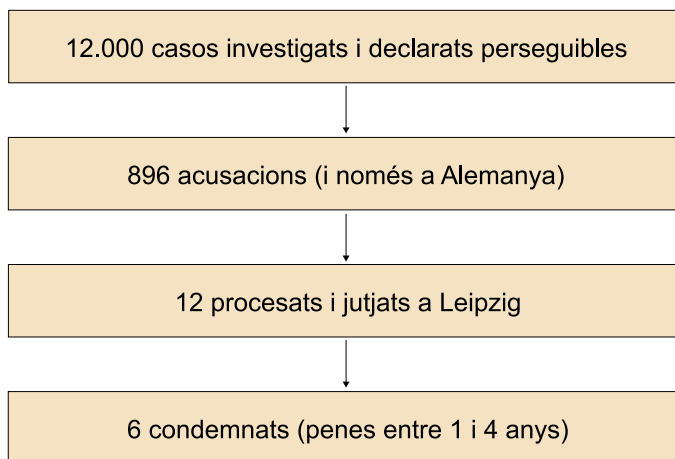
Font: imatge de domini públic ([https://es.wikipedia.org/wiki/Leyes\\_de\\_N%C3%BAremberg#/media/File:Nuremberg\\_laws\\_Racial\\_Chart.jpg](https://es.wikipedia.org/wiki/Leyes_de_N%C3%BAremberg#/media/File:Nuremberg_laws_Racial_Chart.jpg)).



Guillem II, emperador d'Alemanya, 1859-1941

Font: imatge de domini públic ([https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm\\_II\\_German\\_Emperor#/media/File:Kaiser\\_Wilhelm\\_II\\_of\\_Germany\\_-\\_1902.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_II_German_Emperor#/media/File:Kaiser_Wilhelm_II_of_Germany_-_1902.jpg)).

I pel que fa als possibles judicis de militars alemanys per no respectar les lleis i costums de la guerra (*ius in bello*), les previsions dels articles 228 i 229 del tractat tampoc no van donar els seus fruits. Tot i la creació d'una comissió per a informar sobre les persones que havien de ser perseguides i jutjades, dels dotze mil casos investigats, la comissió solament en va reportar a Alemanya vuit-cents noranta-sis, dels quals finalment només dotze van ser processats a la mateixa Alemanya –en els coneguts com a **Judicis de Leipzig**– perquè aquesta, com és lògic, no va concedir l'extradició. El veredicte final: sis condemnes a penes de presó d'entre un i quatre anys. Per això no és d'estranyar que aquests judicis fossin durament criticats i considerats, de fet, una farsa.



En definitiva, no hi ha dubte que les expectatives generades pel Tractat de Versalles van acabar en frustració, a causa de la impunitat del Kàiser i els militars alemanys investigats, fet que va esdevenir un factor clau en el naixement del dret penal internacional (DPI) i l'evolució del dret internacional dels conflictes armats, avui dia més conegut com a dret internacional humanitari (DIH).

En línia amb aquest últim, també cal afegir, com a factor rellevant pel canvi de paradigma internacional respecte de l'individu en l'àmbit dels conflictes armats, els avenços tecnològics en matèria armamentística tant a la Primera Guerra Mundial com a la Segona. L'aparició dels carros de combat, metralladores, tancs, submarins... i l'aviació amb les seves bombes al capdavant, va multiplicar exponencialment la capacitat de destrucció i, amb aquesta, l'augment també exponencial de víctimes, que ara ja no eren principalment combatents. Les guerres van passar a ser **totals**, convertint les ciutats i la seva població en objectius molt atractius atesa la relació risc/efecte.

## Efectes de la bomba atòmica d'Hiroshima



Font: <https://ourworld.unu.edu/en/tragic-hiroshima-atomic-bombing-must-inspire-future-free-of-nuclear-weapons-ban>.

També va ser molt important l'acció humana allà on els exèrcits es van convertir en forces d'ocupació. El tracte als presoners de guerra i a la població civil ocupada va ser especialment sagnant en molts casos. A Europa, per exemple, l'ocupació de Grècia per les forces de l'Eix van provocar més de dos-cents cinquanta mil morts només de fam entre la població civil, xifra a què s'han d'afegir pobles sencers exterminats i cremats com a represàlia per les accions de la guerrilla superant les vuitanta mil víctimes. I a Orient la situació de la guerra del Pacífic no va ser millor. L'exèrcit nipó va ser desgraciadament conegut per la seva crueltat i menyspreu als pobles que ocupava. A la història de les *comfort-women* coreanes, s'ha d'afegir l'infern de la Xina, amb pobles sencers enviats en condicions d'esclavatge a construir el conegut com a **tren de la mort** a Birmània. Això quan no eren objecte d'experiments o senzillament enterrats en vida. I així fins a arribar a la xifra de deu milions de víctimes.

Per això, la limitació dels efectes de la guerra mitjançant la regulació dels mètodes de combat i la protecció de les persones que no participen de les hostilitats es va tornar més necessària que mai, donant lloc al naixement dels quatre Convenis de Ginebra de 1949, pedra angular del DIH.

Però en aquesta llista no exhaustiva de factors rellevants en el nou paper que l'ésser humà tindrà en l'esfera internacional el que, sens dubte, va ser determinant va ser el coneixement per la opinió pública mundial de l'Holocaust nazi. La utilització de les estructures de l'estat per a portar a terme un pla deliberat i sistemàtic d'extermini de grups socials considerats com a **inferiors**, amb total menyspreu de la condició humana, va horroritzar la comunitat internacional i els seus líders que van veure clar la necessitat de posar línies vermelles a les polítiques d'estat quan aquestes atemptessin d'aquella manera i amb aquella magnitud contra éssers humans, encara que fossin nacionals seus.

La barbàrie sense paliatius que va suposar l'Holocaust, tot i desenvolupar-se a la vegada que la guerra, no estava necessàriament lligada al conflicte armat. Senzillament es tractava d'una política per part d'un grup extremista (amb

Hitler al capdavant) que va arribar al poder i una vegada allà, primer va iniciar una política d'odi i persecució i, després, d'eliminació de milions d'éssers humans que per diferents raons (ètnia, raça, religió, ideologia, tendència sexual, estructura biològica o procedència) no responien als seus paràmetres de raça ària. La deshumanització durant l'extermini va arribar a tals nivells que l'aniquilació es va gestionar amb la mateixa fredor i indiferència que es «tramita» qualsevol activitat administrativa. De fet, la documentació trobada de l'extermini va ser la principal prova de càrrec contra els dirigents nazis que van seure al banc dels acusats a Nuremberg.

«Els fiscals aliats van presentar unes tres mil tones de documents durant el judici de Nuremberg. Més d'una dècada després, a partir de 1958, l'Arxiu Nacional dels Estats Units juntament amb l'Associació Històrica Americana, van publicar seixanta-dos volums d'índex per a tots els documents capturats per l'exèrcit americà al final de la guerra. Més de trenta volums addicionals van ser publicats abans de la fi del segle XX».

The Holocaust Encyclopedia

Les notícies sobre aquesta política deliberada d'extermini acompanyades de les colpidores imatges dels camps de concentració i extermini van recórrer el món, semblant així la llavor d'un nou ordre internacional en què l'ésser humà tindria un lloc central, amb el reconeixement d'uns drets que s'entenen inherents a la condició humana (drets humans) i també l'exigència de responsabilitats als individus per la comissió «d'atrocitats que desafien la imaginació i commouen profundament la consciència de la humanitat», és a dir, del que avui es coneix com a **crims internacionals** (preàmbul de l'Estatut de Roma de 1998).

## 1.2. L'individu com a nou protagonista del sistema internacional: reconeixement internacional de drets (drets humans) i deures (dret penal internacional)

Diu l'inici del preàmbul de la Carta de les Nacions Unides:

«Nosaltres, els pobles de les Nacions Unides decidits a preservar les generacions venidores del flagell de la guerra, que durant la nostra vida ha infligit dues vegades uns sofriments indicibles a la humanitat, a refermar la fe en els drets fonamentals de l'home, en la dignitat i en el valor de la persona humana, en la igualtat de drets dels homes i les dones...».

Amb aquesta declaració de principis a l'inici del text destinat a traçar les línies mestres del nou sistema internacional que emergeix de la guerra, els estats reconeixen que la visió clàssica de juxtaposició dels estats i el conseqüent exercici de les competències sobiranes per part dels governs de forma exclusiva i exclouent ha de ser matisada.

Dins el nou marc sorgit de les cendres del conflicte, es consolida l'existència d'uns valors comuns que, com a tals, se sobreposen a la perspectiva individualista que fins aleshores regnava a la societat internacional. En altres paraules, el sistema ja no es materialitza únicament en forma societària sinó també en determinats àmbits considerats com a essencials i d'interès col·lectiu quan no



Font: <https://www.unmultimedia.org/s/photo/detail/117/0117807.html>

superior, es configura com a **comunitat**. I com a tal, intentarà donar una resposta única i conjunta a les possibles amenaces que hi puguin haver sobre els valors que es van consensuar.

Sens dubte al darrere d'aquesta evolució, tal com es desprèn del preàmbul, hi ha un canvi de perspectiva del sistema internacional que ara incorpora l'ésser humà com un dels seus eixos vertebradors. Això es tradueix en què, a partir de llavors, l'exercici de competències sobre les persones, tant pel que fa a la seva responsabilitat envers la humanitat, com pel que fa al reconeixement d'uns drets universals i inherents a tot ésser humà, ja no solament és exclusiu de l'estat.

### **1.2.1. El naixement del dret Internacional dels drets humans i del dret penal internacional**

#### **1) El dret internacional dels drets humans (DIDH)**

La doctrina coincideix a senyalar que la Carta de les Nacions Unides es l'inici del reconeixement internacional dels drets humans gràcies a la seva inclusió, d'última hora, a la mateixa Conferència de San Francisco (1945). Potser per això les referències de caràcter substantiu són tan disperses, concises i, sobretot, de naturalesa programàtica. Així, al costat del ja esmentat preàmbul en què es reafirma «la fe en els drets fonamentals», l'article 1 –dedicat als principis– en el seu apartat 3 parla de cooperar «**promovent i encoratjant** el respecte pels drets humans i les llibertats fonamentals», idea que es repeteix després en l'article 55.c.

Es materialitza, així i en aquest termes, el reconeixement internacional que tota persona, pel sol fet de ser-ho, té uns drets inherents a la seva condició de persona sense que això es vegi com una ingerència en les competències exclusives de l'estat. Però, a la vegada, també s'explicita que l'organització, en matèria de drets humans, assumeix bàsicament funcions de promoció i cooperació. Així doncs, les exigències als estats són bàsicament de comportament de resultat.

Aquesta percepció es veu confirmada ja dins la mateixa Carta A a les disposicions de caràcter institucional que també parlen de drets humans: articles 13.1 (Assemblea General), 62.2 (Consell Econòmic i Social) o 68 (òrgans subsidiaris). En tots aquests se'ls habilita per a ajudar en la seva efectivitat, fomentar la cooperació i promoure el seu respecte mitjançant estudis i recomanacions, sense parlar en cap moment de «protecció».

La configuració dels drets humans a la Carta de les Nacions Unides, tan limitada en les seves competències, és fonamental per a entendre i valorar en la justa mesura el seu subsegüent desenvolupament: la naturalesa no vinculant i subsidiària dels mecanismes de control i fiscalització que posteriorment es crearan dins el sistema de les Nacions Unides.

En canvi, més taxativa va ser la irrupció dels drets humans en algunes zones acotades del planeta, dins del marc de les noves institucions regionals amb finalitats generals que es van crear per la mateixa època. Aquest és el cas de l'Organització dels Estats Americans (1948) i del Consell d'Europa (1949). El caràcter ideològic, econòmic i sociopolític més homogeni dels seus membres va permetre definir amb més claredat els drets, els quals a la vegada representaven els valors comuns que els identificaven, actuant així com a factor aglutinador davant l'amenaça del comunisme. D'aquí el seu interès i facilitat a l'hora d'integrar-los com a nou paradigma de les seves relacions i que pel mateix motiu no formessin part de l'agenda d'altres estructures regionals com la Lliga d'Estats Àrabs a l'Orient Mitjà (1945), l'ASEAN a la zona asiàtica (1967) o l'OUA a l'Àfrica (1963), on sí que es van incorporar a l'agenda però 18 anys més tard i afegint drets i deures propis de la regió.

## 2) El dret penal internacional

L'altra cara de la moneda, pel que fa a la presència de l'ésser humà de manera directa al sistema internacional, és l'atribució de responsabilitat per la comissió d'uns crims tipificats i exigits per la Comunitat internacional.

En aquest cas el canvi es va produir el mateix any 1945, amb l'aprovació de l'Estatut del Tribunal Militar Internacional –conegut com a Tribunal de Nuremberg– i els principis que d'enllà sortiren. Aquests principis van ser confirmats el 1946 de manera unànime per l'Assemblea General de les Nacions Unides (res.95 (I)) i formulats en la seva redacció actual per la Comissió de Dret Internacional el 1950.

### L'Estatut del Consell d'Europa

L'Estatut del Consell d'Europa (1949) estableix en el seu article 1.b que tindrà competència per a «la salvaguarda i la major efectivitat dels drets humans i les llibertats fonamentals» i en l'article 2 estableix que «cadascun dels membres del Consell d'Europa reconeix el principi de l'imperi del dret i el principi en virtut del qual qualsevol persona que estigui sota la seva jurisdicció ha de gaudir dels drets humans i de les llibertats fonamentals».

Per la seva part, l'OEA (1948) en la seva Carta fundacional «proclama els drets fonamentals» i simultàniament va aprovar la *Declaració Americana dels Drets i els Deures de l'Home*.



## Los juicios de Nuremberg



### ■ EL JUICIO

Se inició el 20 de noviembre de 1945 y se dictó sentencia a comienzos de octubre de 1946. Los condenados a muerte fueron ahorcados el 16 de octubre de ese mismo año.

**ABSUELTOS**

H. Fritzsche  
Acusado en lugar de Goebbels

F. v. Papen  
Absuelto por mala salud

H. G. H. Schacht  
Pte. del Banco Imperial Alemán

**LOS CONDENADOS A PRISION**

K. Dénitz  
10 años

W. Funk  
Perpetua

R. Hess  
Perpetua

K. Neurath  
15 años

E. Raeder  
Perpetua

B. Schirach  
20 años

A. Speer  
20 años

**■ EL ORGANIZADOR DEL JUICIO**

R. H. Jackson  
Fiscal acusador principal por parte de los EEUU

**LOS CONDENADOS A MUERTE**

M. Bormann  
Asistente principal de Hitler

H. Frank  
Gobernador de Polonia

W. Frick  
Ministro de Asuntos Interiores

H. Göring  
Se suicidó antes de ser ejecutado

A. Jodl  
Póstumamente absuelto

Kaltenbrunner  
Jefe de la Policía Secreta

W. Keitel  
Jefe del Alto Mando del Ejército

Ribbentrop  
Ministro de Asuntos Exteriores

A. Rosenberg  
Teórico de la ideología nazi

F. Sauckel  
Responsable de Servicios de Trabajo

Seyas-Inquart  
Comisario Imperial

J. Streicher  
Editor de la revista 'El asalto'

FUENTE: Elaboración propia.

M/W/ EL MUNDO

Font: *El Mundo* 19/11/2005.

Sense entrar en l'inesgotable debat sobre la legalitat o legitimitat del judici de Nuremberg, el cert és que a partir d'aquest neix una nova forma de responsabilitat internacional tant pel que fa al subjecte actiu (l'individu, no els estats) com pel que fa a la seva naturalesa: és de caràcter penal. Així serà la persona física, i no l'estat, la que executarà una conducta que atempta contra tota la humanitat. I no solament això. Per a fer efectiva la nova responsabilitat, els mateixos estats de manera conjunta definiran quines seran les conductes criminals que podran ser perseguides i castigades internacionalment, al marge de les immunitats dels caps d'estat, prescripcions o manca de previsió a un codi penal de dret intern. Es configura així un ordre públic internacional molt embrionari, en teoria capaç d'arribar fins i tot als màxims dirigents d'un territori quan aquests, abusant del seu poder, atemptin d'una manera especialment greu contra la població.

L'establiment de tipus penals i mecanismes pel seu enjudiciament directament des del sistema internacional té un abast tan extraordinari i invasor de la sobirania en el sentit clàssic, que les línies vermelles fins ara acceptades a la Comunitat internacional són només quatre. I d'aquestes, tres estaven presents a Nuremberg i la quarta es va fixar a la mateixa època (1948). Les previstes a Nuremberg són:

- crims de guerra,
- crims de lesa humanitat,
- crim d'agressió.

La quarta, és el crim de genocidi.

Tots aquests crims, tant els previstos a Nuremberg (però ara en una versió evolucionada), com el genocidi que s'ha mantingut en la seva versió original són avui pacíficament reconeguts com a conductes que atempten contra tota la humanitat i formen part de l'Estatut de l'actual Cort Penal Internacional.

### **1.2.2. Similituds, diferències i sinèrgies entre els dos règims internacionals**

Com s'ha vist, tant el DIDH com el DPI tenen en comú la seva aparició a l'escena internacional al mateix moment: acabades la Segona Guerra Mundial i les barbàries que es van cometre durant aquell període. I comparteixen, a més a més, el fet de representar a partir de llavors la consolidació d'uns valors comuns que es superposaran a l'estructura clàssica de juxtaposició dels estats.

Per altra banda i ja en l'àmbit substantiu, l'eix de tots dos règims –i també del dret internacional humanitari que regeix durant els conflictes armats– són les persones. Respecte d'aquestes, els estats actuant com a una sola Comunitat internacional van consensuar el reconeixement d'uns drets considerats fonamentals i van assumir el deure de protegir-los davant situacions d'abús de poder que comporten la seva violació, deixant el particular en una total indefensió. En definitiva, en tots tres règims la finalitat última és garantir el respecte dels drets fonamentals mitjançant la seva prevenció i, en cas de violació, l'exigència de responsabilitat a l'autor de l'acte il·lícit quan l'estructura estatal afectada no pugui o no vulgui exercir el seu deure de protecció.

Així doncs, comparteixen una mateixa arrel històrica i material. A mesura que evolucionen, fins i tot de vegades compartiran una mateixa finalitat quan aquesta es singularitza en la reparació. Però els seus camins són diferents.

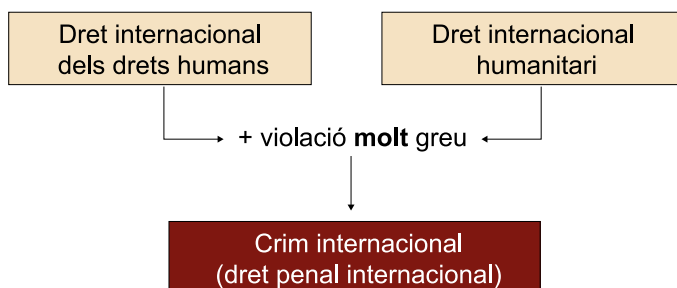
Les relacions jurídiques que aborden no són iguals. En el cas del DIDH és tracta de la relació entre l'individu i l'Estat i entre aquest i la Comunitat internacional, sent l'individu el titular dels drets i l'Estat el de les obligacions que, tal com va declarar la CIJ en el Cas Barcelona Traction, són *erga omnes*.

[L'obligació *erga omnes* és la] «derivada del dret internacional general a què l'Estat esdevé obligat en totes les circumstàncies cap a la Comunitat internacional, en raó dels seus valors i del seu interès en què aquesta obligació sigui respectada, de tal manera que la seva violació autoritza a tots els estats a actuar.»

Institut de Droit International, art.1.a de la resolució de 27 d'agost de 2005.

En l'àmbit del DPI, en canvi, la relació és directament entre l'individu i la Comunitat internacional, sent l'individu el titular de l'obligació i la Comunitat titular del bé jurídic protegit. L'Estat en aquesta relació jurídica és simplement el canal mitjançant el qual es vehicula l'obligació. Per això, processalment, els mecanismes de protecció del DIDH sempre són subsidiaris i en l'àmbit penal no. I és que, en matèria de drets humans, només hi haurà incompliment de l'Estat quan es pugui demostrar que davant d'una violació per part de l'Administració, el mateix sistema no ha donat una resposta. Dit en altres paraules, abans d'exigir-li la responsabilitat internacional l'Estat haurà hagut de tenir l'oportunitat d'esmenar ell mateix la situació, cosa que es coneix com el deure d'esgotar les vies internes per part de la víctima. Aquesta circumstància no es dona al DPI, en què els vincles nacionals o territorials amb el delictes són circumstancials perquè el crim i el bé jurídic protegit són supra-estats. Per això, la Comunitat internacional té tanta o més legitimitat competencial que l'Estat amb algun vincle (territorial o nacional) per a exigir la responsabilitat pel crim comès. Conseqüentment, no hi pot haver cap obligació internacional d'esgotar els possibles recursos interns, una càrrega que seria del tot inacceptable per a les víctimes i contrària a un dels objectius d'aquest règim: la lluita contra la impunitat.

Tornant al terreny substantiu, també cal assenyalar les diferències en relació amb **la víctima**. Mentre que en el cas dels drets humans per a apreciar la violació només en cal una sola, en l'àmbit del DPI, en què també s'està en presència de violacions de drets humans, no hi tenen cabuda els actes aïllats. Així, el genocidi requereix que l'acte sigui amb la intenció de destruir un grup i per raó precisament de la seva identitat, el crim de lesa humanitat requereix que la conducta es faci en el context d'un atac generalitzat o sistemàtic contra la població civil i el crim de guerra exigeix que sigui part d'un pla, una política o de la comissió d'un crim a gran escala. Per tant, no tota violació de drets humans implica la comissió d'un crim internacional. Només ho seran les especialment greus, premeditades i en el marc d'una política que acostuma a generar un elevat nombre de víctimes.



Font: elaboració pròpia.

Aquesta diferència substancial també juga per l'altra banda, des de la perspectiva de la responsabilitat. Mentre el control dels drets humans es pot fer de manera individual o global perquè l'eix de l'acció són les potencials víctimes,

### Concurrència de competències

Els problemes derivats de la possible concurrència de competències ha estat regulada de distinta manera als diferents tribunals internacionals creats fins ara. Així, els tribunals *ad hoc* de l'antiga Iugoslàvia i de Ruanda creats pel Consell de Seguretat d'acord amb el capítol VII de la Carta tenien primàcia per sobre de les jurisdiccions domèstiques mentre que la Cort Penal Internacional defineix la seva competència com a complementària.

l'exigència de la responsabilitat penal –que implica penes de presó– exigeix un tracte individualitzat i un estàndard probatori que vagi més enllà de tot dubte raonable.

Tots aquets fets diferencials són conseqüència directa de la distinta lògica que hi ha darrere de cada règim. Així, l'objectiu del DIDH és bàsicament assegurar que totes les persones puguin gaudir dels drets reconeguts i, per tant, les accions encaminades a la promoció i prevenció són tant o més importants que les destinades al control, investigació i reparació quan la violació ja s'ha produït. Fins i tot en aquest últim cas, l'eix sobre el qual gira tota la seva activitat són les persones a qui se'ls vol garantir aquests drets, no el potencial responsable de la seva violació.

En canvi, el DPI té com a punt de partida precisament la violació greu dels drets humans i el focus cau sobre el possible responsable. La investigació prèvia a la imputació s'activa precisament a partir del fet que es té coneixement de la comissió del crim.

#### Comparativa de règims internacionals amb l'individu com a subjecte

	Àmbit internacional			Àmbit domèstic
<b>Règim jurídic</b>	Dret internacional dels drets humans (DIDH)	Dret internacional humanitari (DIH)	Dret penal internacional (DPI)	Cooperació penal interestatal (clàssica)
<b>Denominació dels atemptats</b>	Violacions del DIDH	Infraccions del DIH	Criminals internacionals (només 4 tipus penals)	Delictes domèstics amb transcendència internacional
<b>Àmbit d'aplicació</b>	En tot moment	Durant conflicte armat	En tot moment sempre que es donin els elements del crim internacional	En tot moment sempre que hi hagi doble incriminació domèstica
<b>Subjecte actiu</b>	Estat o assimilats (mitjançant els seus agents)	Els que participen de les hostilitats	Persones naturals	Persones naturals o jurídiques
<b>Subjecte passiu</b>	Qualsevol persona	Persones protegides	La comunitat internacional	Qualsevol persona
<b>Subjecte responsable internacional</b>	L'estat	Parts en conflicte	Persones naturals	L'estat
<b>Acció judicial</b>	1a. Jurisdicció interna 2a. Subsidiària: a vegades organismes internacionals	Jurisdicció interna o tribunal penal internacional	Jurisdicció interna o tribunal penal internacional	Sempre la jurisdicció interna

Font: Elaboració pròpia.

### 1.3. La importància del context sociopolític per l'evolució del dret internacional dels drets humans i del dret penal internacional

Si per a entendre i analitzar qualsevol interacció dins les relacions internacionals el seu context és fonamental, en el cas dels règims dels drets humans i el dret penal internacional això encara és més essencial. L'atorgament al particular d'un major protagonisme i una certa emancipació l'han de fer en última instància els estats, i no un sinó en conjunt. Recordem que la dependència

dels individus respecte d'aquests segueix sent avui la regla general, com també ho és que són els estats els que de moment segueixen decidint l'agenda internacional i la seva direcció. En el cas del DIDH i del DPI, com s'ha vist, pel seu desenvolupament cal que hi hagi un entorn sociopolític de caire més comunitari, ja que l'eix vertebrador d'ambdós passa per una certa superació consensuada de les estructures clàssiques de les competències estatals.

Els apartats següents es dediquen, precisament, a fer evident aquest factor determinant en la construcció i el relatiu èxit o fracàs de la protecció internacional de les persones.

### **1.3.1. El paper de la postguerra en la institucionalització i la creació de normes dirigides a l'ésser humà**

Tot i les escasses referències que finalment es van incorporar a la Carta de les Nacions Unides (1945) i les moltes crítiques que van rebre els tribunals creats per les potències vencedores per jutjar els vençuts (Nuremberg 1945 i Tòquio 1946), no hi ha dubte que el reconeixement i defensa de la dignitat humana va entrar amb força a l'agenda internacional durant el breu període que va del final de la guerra fins a la materialització de la nova divisió de blocs que es pot situar el 1949, amb la partició formal d'Alemanya.

Així, es pot dir que la sensibilitat pels efectes devastadors del conflicte bèl·lic i els règims totalitaris derrocats encara va estar a flor de pell pocs anys després de la victòria aliada i això, sens dubte, va ser un factor important en la construcció del nou ordre internacional una mica més humà. Això és el que la doctrina jurídica qualifica com a «humanització» del dret internacional contemporani. Per tant, aquest brevíssim període no solament va ser l'inici dels règims internacionals estudiats sinó també una de les seves etapes més fructíferes. D'aquesta època són, entre d'altres:

1) La creació de la Comissió de Drets Humans (1946), òrgan col·legiat i intergovernamental de les Nacions Unides responsable en bona mesura del desenvolupament que a partir de llavors van tenir els drets fonamentals fins al 2006, quan va ser substituïda pel Consell de Drets Humans. Entre les seves fites principals cal mencionar a la mateixa època la redacció de la Declaració Universal dels Drets Humans (1948) i, posteriorment, l'impuls en el desenvolupament normatiu dels drets.

2) La creació també de la menys coneguda Comissió de la Condició Jurídica de la Dona (1946), òrgan igualment col·legiat i intergovernamental encarregat ja aleshores de guiar l'actuació de l'organització en temes d'igualtat de gènere. Va ser responsable, per exemple, que la Declaració Universal no fos dels «Drets de l'Home» sinó dels «Drets Humans». Avui dia amb la creació d'ONU

Dones (2010) continua existint però relegada a funcions de seguiment de la declaració i els plans d'acció que s'han anat elaborant sobre la temàtica des de 1995 a la Conferència de Beijing.

3) L'aprovació per l'Assemblea General, el 20 de desembre de 1948, de la ja citada *Declaració Universal dels Drets Humans*, pedra angular del DIDH i segurament l'instrument normatiu més influent de tots els que hi ha en aquesta matèria.

### **Efectes legals de la Declaració Universal dels Drets Humans**

Formalment és una resolució de l'AGNU = recomenatòria

#### **Efectes a la pràctica:**

- Molts articles són dret per la via consuetudinària
- Implica la interpretació autèntica dels articles de la Carta
- Va ser l'inici del desenvolupament dels DH a nivell internacional
- A Espanya té un mandat interpretatiu constitucional (art. 10.2)

4) L'aprovació de l'*Estatut del Tribunal Militar Internacional* annex a l'acord de Londres de 1945 que, al marge del judici pròpiament dit, va suposar la irrupció al sistema internacional de principis rectoris i tipus penals independents dels ordenaments interns. Aquests principis, per mandat de l'Assemblea General, el 1950, van ser reformulats per la Comissió de Dret internacional, on van adquirir la forma i redactat vigent.

5) La creació d'un nou crim internacional: el genocidi, tipificat a la Convenció de 1948 com a qualsevol acte comès contra un grup nacional, ètnic, racial o religiós amb la intenció de destruir-lo totalment o parcialment (article 3). Tot i les enormes limitacions que imposa la seva restrictiva definició –conseqüència directa de l'estira i arronsa de les delegacions– va ser el primer tractat en matèria de drets humans (i dret penal internacional) que els estats van consensuar, demostrant que les línies vermelles eren possibles.

### **Cronologia del naixement del crim internacional de genocidi**

**1944:** Raphael Lemking inventa la paraula *genocidi* a partir de la paraula grega *genos* (raça, tribu) i la paraula llatina *cide* (assassinar)

**1946:** Es declara crim internacional per l'Assemblea General (res. 96 (I))

**1948:** S'adopta el text de la Convenció amb el vot unànime dels cinquanta-sis participants (res. 260 (III))

**1951:** Entra en vigor quan obté les 20 ratificacions requerides

**Avui:** 146 estats membres i 41 signants

En definitiva, es tracta d'un període en què, guanyada la guerra, les noves i les antigues potències que venien d'una cooperació molt intensa envers un enemic comú, ara havien de gestionar les seves profundes i irreconciliables diferències a la vegada que garantir la pau i justificar davant la seva opinió pública el cost humà i econòmic del conflicte. I la defensa dels drets humans i la dignitat de les persones era un bon punt d'encontre. Per això, la seva protecció juntament amb el manteniment de la pau van ser els eixos d'un cert procés de comunitarització del nou ordre emergent que havia de conviure amb les tensions de la guerra freda que ja s'anunciava.

Així, com tots els períodes de gràcia, aviat la sensibilitat va cedir davant la realitat de l'enfrontament de blocs. És l'inici del bipolarisme i amb aquest la congelació del «comunitarisme», tan necessari per a avançar en una efectiva defensa dels drets humans. Ara bé, això no vol dir que aquesta temàtica desaparegués de l'agenda com sí que va succeir amb el DPI sinó que, com diu Remiro Brotons, es passa de fer política de drets humans a fer política amb els drets humans.

El gir s'aprecia molt clarament, per una banda i pel que fa al DPI en la congelació, el 1954, del projecte de crims contra la pau i la seguretat en què havia començat a treballar la Comissió de Dret Internacional. Per altra banda i pel que fa a la seva utilització política, només cal veure la disputa que va hi va haver entre el bloc capitalista i el bloc socialista a l'hora de codificar i desenvolupar els drets reconeguts a la declaració universal. El resultat final va ser la formulació d'uns drets idealment indivisibles en dos pactes separats: el *Pacte de drets civils i polítics* defensat pel bloc occidental (PDCiP) i el *Pacte de drets econòmics, socials i culturals* patrocinat pel bloc de l'est (PDESIC). Els textos d'aquests dos pactes van ser presentats a l'Assemblea General pel debat l'any 1954 i, finalment, es van aprovar el 1966, amb l'afegit d'un article 1, comú a tots dos, en què es recollien els drets dels pobles a la lliure determinació i a la disposició lliure de les seves riqueses i recursos naturals, demanda plantejada pel bloc dels països no alineats.

Cal assenyalar que, tot i tenir els textos, per la seva efectiva entrada en vigor van haver de transcórrer uns altres deu anys, fins l'any 1976, quan cada tractat per separat i amb una diferència mínima de dos mesos, va aconseguir les trenta-cinc ratificacions exigides per part del seu respectiu grup d'estats. Ara bé, hi va haver una nota diferencial molt destacable entre els dos instruments que no es pot obviar. Mentre el PDCiP incloïa d'origen un mecanisme de seguiment i control que ha donat lloc, fins i tot, a la possibilitat de presentar queixes individuals contra els estats quan aquests han donat el seu consentiment (Comitè de Drets Humans), el PDESiC no ho feia i es va haver d'esperar fins al 1985 per trobar una figura similar, tot i que creada no per tractat sinó per una resolució de les Nacions Unides.

Per la seva banda a nivell regional, el Consell d'Europa va adoptar el *Conveni Europeu de Drets Humans* (1950) que recull i, sobretot, protegeix els drets civils i polítics tal com uns anys més tard ho farà l'Organització dels Estats Americans amb la *Convenció Americana sobre Drets Humans* (1969) que finalment va entrar en vigor el 1978. Amb aquests instruments –segurament els més complerts i garantistes dels existents, ja que fins i tot inclouen una jurisdicció supraestatal– aquests blocs regionals a la vegada que van acordar protegir els drets de les persones que estiguin als seus territoris, van enviar un senyal inequívoc al món –especialment el comunista– de quina era la seva posició en el mapa polític mundial. En altres paraules, van servir per fer de cordó sanitari del comunisme que representava la URSS. Ara bé, tampoc no es pot negar que siguin quines siguin les raons polítiques de fons que van ajudar en la seva creació, el cert és que es tracta de dos sistemes que han inclòs els mecanismes més complerts de garantia i protecció que hi ha: el Tribunal Europeu (1950) i la Cort Interamericana (1979) de Drets Humans.

Sens dubte el Tribunal Europeu de Drets Humans i la Cort Interamericana de Drets Humans han jugat i juguen un paper essencial en la protecció i promoció dels drets humans i no solament a la seva regió sinó mundialment. Les seves decisions marquen la línia que la resta d'instàncies judicials, legislatives i executives han de seguir o, com a mínim, no han de traspasar, a més de servir d'indubtable referència pel naixement, ja al segle XXI, del Tribunal Africà de Drets Humans i els Pobles (2004).

Per tant, no es pot dir que durant l'època àlgida del bipolarisme no hi van haver activitats de codificació, promoció i desenvolupament dels drets humans, perquè això seria del tot fals, però tampoc no es poden negar les seves limitacions i, sobretot, la utilització política dins i fora de les institucions.

De fet, durant tota aquesta etapa en el pla universal, els avenços principals en matèria de protecció que es van assolir eren per situacions i drets específics i eren impulsats especialment a l'època de la distensió per grups d'estats o moviments socials amb un veritable interès en la temàtica, que intentaven apartar-se de la política de blocs. Així, per exemple, en el cas de l'apartheid, els impulsors de les accions per combatre aquesta forma de discriminació ins-



titucionalitzada van ser la resta de països africans, que van pressionar per a portar endavant una convenció contra la discriminació racial (1965) i una altra contra l'apartheid (1973). En aquesta última, de fet, es qualificava la conducta com a crim internacional. I tot això coincidint amb l'època de l'auge del moviment dels no alineats.

A més a més, entre tots dos instruments i amb la mateixa lògica també cal situar la creació per part de la Comissió de Drets Humans, el 1967, d'un mecanisme de «control» extraconvencional conegut com a **procediment públic especial**, que va servir com a base jurídica perquè aquest òrgan iniciés una investigació de la situació de violació dels drets humans a l'Àfrica Meridional el 1968. Es tracta d'un procediment dissenyat en la resolució 1235 (XLII) de l'ECOSOC que no requereix el consentiment de l'Estat perquè el que s'examina és una **situació** i els seus resultats són públics, a diferència del procediment, també d'investigació però confidencial que es va aprovar el 1970 (Res. 1503-XLVIII).

Pensada originàriament per la situació de discriminació racial a Sudàfrica, el cert és que avui el mecanisme de la Resolució 1235 és un mecanisme de control consolidat, ja que s'ha utilitzat en més d'una cinquantena de situacions i ha tingut influència, per exemple, en l'adopció per part dels estats africans de la Carta Africana de Drets Humans i dels Pobles de 1981.

En la mateixa línia també es pot citar, només a tall d'exemple, les qüestions de gènere, amb una *Declaració sobre l'eliminació de la discriminació de la dona* el 1967 i la seva formalització dotze anys més tard en un tractat (CEDAW-1979) que en l'actualitat compta amb el major nombre d'estats membres (189), però també amb moltes reserves de contingut massa general, que fan del seu caràcter normatiu gairebé l'excepció. Aquest conveni, en línia amb el PDCiP i una setentena de convenis específics propiciats per les Nacions Unides, també compta amb un comitè de control i seguiment que fins i tot accepta queixes individuals, previ consentiment dels estats.

Per a acabar, en aquesta línia exemplificativa, no es pot deixar de citar, també a nivell regional, l'acabada de mencionar *Carta Africana de Drets Humans i dels Pobles*, conveni signat el 1979 i que finalment va entrar en vigor el 1981. Es tracta d'un marc normatiu regional a l'estil del Conveni Europeu i de la Carta Americana de Drets Humans però que, a diferència d'aquests, no es limita als drets civils i polítics sinó que inclou tant els econòmics socials i culturals com, fins i tot, alguns de tercera generació, a més d'afegir dos articles d'obligacions envers els altres individus i envers la comunitat. I, com no podia ser d'una altra manera, després de la pressió que havia fet el 1966 per a la seva incorporació als pactes, inclou el dret de la lliure determinació i altres drets col·lectius dels pobles. En definitiva, es tracta d'una norma pròpia del seu temps, que adapta l'entorn regional africà als drets humans universals recollits en la Declaració. Òbviament, això no va ser casual sinó fruit de la perseverança dels juristes

#### Continent africà

La situació al continent africà va arribar a ser tan dramàtica que l'antiga Comissió de Drets Humans va obrir diverses investigacions per violacions greus a diferents països com ara Etiòpia, Guinea, Guinea Equatorial, Malawi, República Centreafricana o Uganda, a més de fer recomanacions explícites (1978) perquè es creés un marc normatiu regional que finalment es va plasmar en la Carta Africana.

i altres moviments pro drets humans i, com no, la necessitat de reaccionar davant les guerres civils o d'independència que van tenir lloc al continent entre 1960 i 1980 que van deixar milions de víctimes pel camí.

### **1.3.2. La caiguda del règim comunista: un breu però intens impuls comunitari**

L'arribada de Gorbachev al govern de la Unió Soviètica va implicar una sèrie de reformes econòmiques (perestroika) i polítiques (glasnost) que van suposar la fi del règim comunista, simbolitzada amb la caiguda del mur de Berlín el 1989.

La desintegració d'una de les potències hegemòniques que fins aleshores havien estat marcant les regles del joc va generar importants expectatives entre els defensors dels drets humans, que veien la possibilitat que novament s'obris un nou espai per a la cooperació multilateral i la «comunitarització» del sistema internacional.


I no anaven molt errats, ja que d'aquesta etapa és la Conferència Mundial dels Drets Humans de Viena i el seu programa d'acció (1993), la IV Conferència Mundial sobre la Dona de Beijing també amb el seu pla d'acció (1995) i, sobretot, la creació de la figura de l'Alt Comissionat per als Drets Humans (1993), creat amb la missió de promoure i protegir els drets humans. Amb aquesta competència tan ample, la seva oficina s'ha erigit en la referència en la matèria de les Nacions Unides, tant pel que fa a les seves accions sobre el terreny com per la funció assessora i també canalitzadora de totes les activitats relacionades amb els drets humans que es porten a terme a les Nacions Unides, incloses les dels òrgans previstos en els tractats promoguts per l'organització. En definitiva, es pot dir que el moviment en favor d'una major humanització de l'ordre internacional i que ja existia molt abans, va deixar de trobar l'obstacle de l'enfrontament de blocs i va aprofitar l'oportunitat per a promoure accions multilaterals en favor d'un major desenvolupament comunitari del sistema.


Però al mateix temps es va posar de relleu que la capacitat de barbàrie humana encara hi era i que la comunitat internacional interestatal no sempre sabia, podia o volia reaccionar en compliment del seu deure de protegir. I així trobem que a la mateixa època explota un conflicte armat sanguinari al cor mateix d'Europa i un genocidi a Ruanda, àmpliament i clarament advertit però que, a pesar de tot, no va fer reaccionar el Consell de Seguretat per a evitar-ho. El resultat final són milions de víctimes i el redescobriment del DPI que havia quedat enterrat des de la Guerra Freda. El 1993, el Consell de Seguretat en una resolució històrica emparada pel capítol VII de la Carta (Resolució 827) decideix, per unanimitat, crear un tribunal penal internacional *ad hoc* per a jutjar els màxims responsables dels crims internacionals de tots els bàndols, perquè entén que només així es podrà restaurar la pau a la regió dels Balcans. Amb aquesta finalitat, per una banda reprèn els crims dels principis de Nuremberg

i, per l'altra, crea un nou marc jurisdiccional internacional per a jutjar els individus responsables de les conductes delictives tipificades pel dret internacional, és a dir, el genocidi, els crims de guerra i els crims de lesa humanitat.

I vist el recolzament que té la iniciativa a la opinió pública mundial, un any després (1994), fa el mateix i amb el mateix raonament del genocidi de Ruanda que no va parar a temps (Resolució 955), tot i que aquesta vegada amb una abstenció (la Xina) i un vot en contra: el de Ruanda.

**Els tribunals penals internacionals *ad hoc*...**

 International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia  
United Nations (Res. 827 de 25.5.1993)

 International Criminal Tribunal for Ruanda  
Tribunal pénal international pour le Rwanda  
(Res. 955 de 8.11.1994)

United Nations

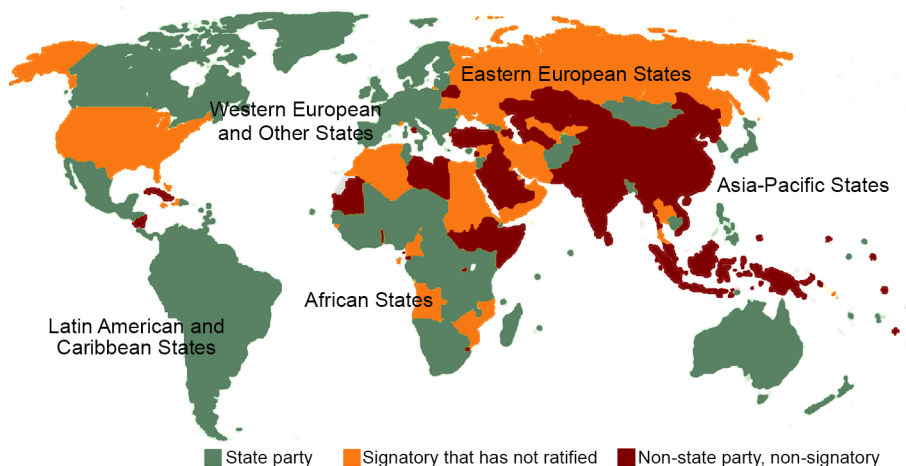
- Apliquen el DPI (crims, principis, procediment).
- Creats *ex-post* (després de la comissió dels crims).
- Limitats a la situació per la qual van ser creats.
- Amb primacia sobre les jurisdiccions domèstiques.
- Punitius: solament sancions, no reparen.

Font: elaboració pròpia.

La creació de tribunals penals internacionals *ad hoc* que pocs anys enrere eren una quimera va ser possible per un cúmul de factors, entre els quals no es pot obviar la desintegració de la URSS, aleshores ja Federació Russa, que es va quedar amb la meitat de la població i un terç menys de territori.

Aquests tribunals vinculats estatutàriament al Consell de Seguretat van despertar un moviment entre les organitzacions defensores dels drets humans i alguns estats no membres permanents del Consell per a crear un tribunal internacional penal fix i independent del màxim òrgan polític del sistema internacional. I, així, en un període relativament curt de temps, el 1998 es va aprovar a Roma l'Estatut de la Cort Penal Internacional que va entrar en vigor l'any 2002. Es tracta d'una nova organització internacional independent però creada per un tractat i, per tant, de submissió voluntària. La seva finalitat: jutjar els màxims responsables de crims internacionals que repugnen tota la humanitat quan els estats implicats no poden o no volen jutjar-los. La seva debilitat: la total i absoluta dependència dels estats perquè són aquests els que la financen, han de donar compliment a les ordres de detenció dictades per la Cort, protegir les víctimes i els testimonis, ajudar a recaptar les proves i, fins i tot, custodiar els detinguts o condemnats.

Estats membres de la CPI



Font: web de la CPI.

Juntament amb aquesta Cort i aprofitant el moment, també s'han creat altres tribunals però de naturalesa híbrida, ja que actuen contra els crims internacionals i tenen elements processals internacionals però també tenen components de dret intern i, de fet, moltes vegades se situen a l'Estat on s'han produït els fets o a prop d'aquest. Els més importants són el Tribunal Especial per a Sierra Leone (2002) que va jutjar el president de Libèria Charles Taylor i el de Cambodja (2003) encarregat de jutjar els crims dels Jemers Rojos.

Finalment, en aquesta llista no exhaustiva d'aparició de nous òrgans i mecanismes, al començament d'aquest segle XXI, es va crear la Cort Africana de Drets Humans i dels Pobles que va entrar en vigor el 2004 i va atendre el seu primer cas el 2009. D'altra banda, a nivell universal cal mencionar l'ONU Donnes el 2010 però, sobretot, la creació el 2005 del Consell de Drets Humans de les Nacions Unides que va substituir l'antiga Comissió, molt desprestigiada per la seva extrema politització. És en el marc del Consell que des de 2006 es porten a terme els coneguts com a **exàmens periòdics universals (EPU)** per a fer un seguiment de les polítiques i actuacions de cada estat en aquesta matèria.

#### **1.4. La protecció de la integritat de l'ésser humà avui: avenç, paràlisi o retrocés?**

Del llistat exemplificatiu de normes, institucions i mecanismes que des de 1945 s'han anat instaurant per a protegir l'individu dels abusos de les estructures de poder dels estats i la seva relació amb el context sociopolític en què van ser creats i després implementats es desprèn que, tot i els obstacles existents a cada moment, no s'ha parat d'avançar. Aquests avenços, però, continuen depenent en última instància dels mateixos estats. És la seva voluntat, tant a nivell individual com col·lectiva, la que ha de «positivitzar» la protecció dels éssers humans que, recordem-ho una vegada més, tenen una relació directa amb els estats, ja que estan subjectes a les seves competències.

I aquesta tasca no és fàcil, perquè qualsevol marc legal que es dissenya implica necessàriament un rendiment de comptes públic dels estats pel tractament donat a les persones sota la seva jurisdicció, incloent les mesures de prevenció, implementació i també una sanció de les conductes que els funcionaris dels seus propis òrgans puguin cometre.

Tipologia de mecanismes de protecció dels drets humans

<b>Mecanismes no convencionals</b>	<b>Mecanismes Convencionals (regulats als tractats)</b>
<b>Examen d'informes periòdics</b> (Consell de Drets Humans: EPU)	<b>Examen d'informes periòdics</b>
<b>Mandats especials</b> (per ex.: relators o comissions per investigar. Resolució 1235)	<b>Investigacions <i>ex officio</i></b> (Convenis: Tortura + CEDAW)
	<b>Preventius</b> (Convenis: Tortura universal i europeu)
<b>Promoció i accions preventives</b> (per ex.: actuacions de l'Oficina de l'Alt Comissionat pels Drets Humans)	<b>Queixes estatals</b> (queixa d'un estat per l'actuació d'un altre)
	<b>Queixes individuals</b> (subsidiari i normalment facultatiu)
	<b>Procediments judicials internacionals</b> (subsidiari i només regionals: TEDH, CIDH, TADHiP)

Per això també són comptades les excepcions d'aquest principi de sobirania, ja que implica l'existència d'un ordre públic internacional. De moment, aquest es podria considerar que s'ha donat, si de cas, en la creació i definició –i no en la persecució– dels quatre crims internacionals existents. I no es veu en els propers anys consensos suficients per a poder ampliar-los. De fet, en l'actualitat la tendència és més aviat la d'intentar salvaguardar el fins ara aconseguit. Serveixi com a exemple les polítiques en contra de les actuacions de la Cort Penal Internacional pels estats no membres (per exemple, la recent negació de visat al personal de la Cort per entrar als Estats Units), les amenaces de retirada dels estats membres en què s'inicien investigacions (Burundi i Filipines, el 2018), les retallades de pressupost, els incompliments dels mandats de les sales (ordre d'arrest d'Al Bashir) i també, perquè no dir-ho, la mateixa institució amb decisions difícilment explicables a l'opinió pública (declaració de no culpabilitat en el cas Bemba o negativa a autoritzar la fiscalia a obrir una investigació a Afganistan com a principals decisions, el 2019).

### **Jurisdiccions penals amb vesant internacional**

- Tribunals *ad hoc* (creats pel Consell de Seguretat, capítol VII)
- Tribunals híbrids (creats per un acord entre un estat i una organització Internacional)
- Cort Penal Internacional (creada per un tractat internacional)

Per altra banda, la seva instrumentalització política segueix igual de vigent que abans. La pràctica de fer servir els drets humans com a arma per a fonamentar crítiques als governs no afins continua. Però això, com s'ha vist, és una constant amb què els defensors d'aquests drets han d'aprendre a conviure i intentar aprofitar al seu favor per a poder construir noves i millors institucions i mecanismes de protecció. En aquest sentit, el cas de la lluita contra la desaparició forçada de persones, tant a nivell universal com regional (americà), és un bon cas d'estudi.

En definitiva, es pot afirmar que encara queda molt per a poder parlar d'un sistema de protecció internacional universal i, sobretot, eficaç. Els milions de víctimes i la impunitat dels seus responsables de la qual cada dia som testimonis així ho atresoren. Però sens dubte, si ho valorem en perspectiva i mirem la situació d'on venim i el temps que ha transcorregut fins on som ara s'ha avançat molt. Ara bé, encara és més llarg i incert el camí que queda per recórrer que, és clar, depèn de les conjuntures polítiques i també de l'impuls de la societat.

## 2. Medi ambient i desenvolupament sostenible

«La prova definitiva de la consciència dels éssers humans avui pot ser la seva voluntat de sacrificar alguna cosa per a les generacions futures de què no escoltaran paraules d'agraïment»

Gaylord Nelson, fundador del Dia de la Terra.

La preocupació pel medi ambient com una qüestió d'abast internacional no va començar fins al principi dels anys 70. Abans van sorgir alguns organismes internacionals que sobretot es preocupaven de la conservació de la natura i els animals com ara la Unió Mundial de la Natura de 1948 o el Fons Mundial de la Natura<sup>1</sup> o també organitzacions no governamentals que van ser pioneres com, per exemple, Greenpeace, que encara avui existeix. Però el crit d'atenció que va portar a incorporar els aspectes mediambientals a l'agenda internacional va ser l'informe encarregat pel Club de Roma a l'Institut Tecnològic de Massachusetts publicat el 1972, que es va titular «Els límits del creixement». Basant-se en càlculs prospectius, aquesta investigació alertava dels perills de l'augment de la contaminació i de la insostenibilitat de l'ús intensiu de recursos no renovables com el petroli.

«Si la industrialització, la contaminació ambiental, la producció d'aliments i l'esgotament dels recursos mantenen les tendències actuals de creixement de la població mundial, aquest planeta arribarà als límits del seu creixement en el curs dels propers cent anys.»

«Els límits del creixement», 1972

Aquest informe va arribar en un moment en què ja es començaven a experimentar les conseqüències de l'ús incontrolat de productes tòxics com el popular DDT i molt poc abans que esclatés la primera crisi del petroli. Aquell mateix any les Nacions Unides van convocar la primera conferència per a abordar el tema des d'una perspectiva universal.

### 2.1. La internacionalització de la protecció del medi ambient

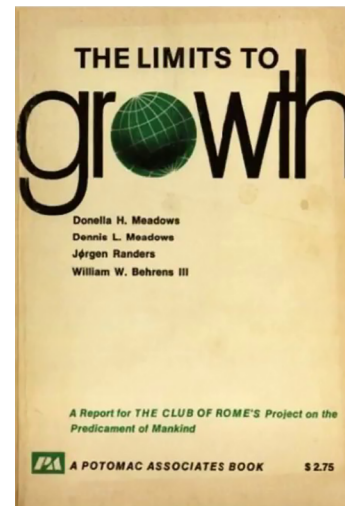
El 5 de juny de 1972 es va convocar la primera **Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà** a Estocolm. D'aquesta reunió va sorgir una declaració amb vint-i-sis principis i un pla d'acció amb més de cent recomanacions.

Entre els acords de la conferència hi va haver el de crear un organisme dintre de les Nacions Unides específicament dedicat a temes de protecció del medi ambient. Així, el 1974, es va crear el **Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient** que tenia com a missió incorporar aquesta dimensió a tota la tasca de les Nacions Unides de forma coordinada amb els estats membres. A

#### Autora

Anna Ayuso

<sup>(1)</sup>WWF, per les sigles en anglès



Des de 1974 se celebra el 5 de juny com a Dia Mundial del Medi Ambient.

més, tenia com a objectiu treballar per la codificació del dret internacional del medi ambient. És a dir, es volia aconseguir que els estats, mitjançant acords, es comprometessin a respectar el medi ambient, però els acords vinculants encara trigarien a arribar.

El **Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient** (ONU Medi Ambient) és l'autoritat ambiental líder al món. Estableix l'agenda ambiental a nivell global, promou la implementació coherent de la dimensió ambiental del desenvolupament sostenible en el sistema de les Nacions Unides i actua com un defensor del medi ambient.



Font: <https://www.unenvironment.org/es>.

El 1982, l'Assemblea General va aprovar la «Carta Mundial de la Natura» que exhorta els estats a tenir cura del medi ambient, però no era un instrument jurídic vinculant. El primer conveni d'abast universal va arribar l'any 1985 quan es va signar el **Conveni de Viena per a la protecció de la capa d'ozó**. Això va ser fruit de les investigacions que demostraven els efectes de diverses substàncies químiques sobre l'atmosfera. Dos anys després, el 1987 es va aprovar el **Protocol de Montreal** amb mesures més concretes per a restringir les substàncies que destrueixen la capa d'ozó. Era un pas endavant important però faltava una aproximació més global sobre els problemes mediambientals.

El 1983, la resolució 38/161 de l'Assemblea General va crear la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament encapçalada per la doctora Gro Harlem Brundtland, en aquells moments primera ministra de Noruega. El resultat d'un procés de consultes i treballs que va implicar a autoritats i experts de tot el món va ser un informe que va aparèixer el 1987 i que es va anomenar «El nostre Futur Comú»<sup>2</sup>, tot i que és més conegut com a Informe Brundtland.

<sup>(2)</sup> *Our Common Future*, en anglès.

Ja des del moment de la creació de la Comissió per a elaborar l'informe va quedar clar que era impossible separar el tema del medi ambient del de desenvolupament. En aquest document es va formular per primer cop el concepte de l'expressió *desenvolupament sostenible* definit con aquell model de desenvolupament que pot satisfer les necessitats del present sense comprometre les necessitats de les futures generacions.

### **La definició de desenvolupament sostenible de l'Informe Brundtland (1987)**

«El model de desenvolupament que garanteix les necessitats del present sense comprometre les possibilitats de les generacions futures de satisfer les seves pròpies necessitats».



L'informe feia una crida urgent a prendre mesures polítiques per a evitar la degradació del medi ambient, però també per a redistribuir millor els recursos i assegurar que els més desfavorits gaudeixin d'una cobertura plena de les seves necessitats. La Comissió també va posar molt èmfasi en la necessitat d'un canvi en la mentalitat de les persones, que són les que han de fer possible la transformació del model de desenvolupament i, per tant, demanava que a més de lleis s'havien de promoure mesures de sensibilització i educació per a la sostenibilitat. La conjunció de la tasca del PNUMA, l'Informe Brundtland i dels treballs de la comunitat científica van preparar el camí per a l'aprovació per part de l'Assemblea General de les Nacions Unides de la resolució 44/228, de 22 de desembre de 1989, per la qual es convocava la Conferència sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament que es va a celebrar a Rio de Janeiro el 1992.

## **2.2. El desenvolupament sostenible i la seva incorporació a l'agenda internacional**

### **2.2.1. La Conferència sobre Medi Ambient i Desenvolupament de 1992**

La Conferència de Rio, també coneguda com a «Cimera de la Terra» va ser un punt d'inflexió en la cooperació internacional per la protecció del medi ambient. Allà es van aprovar la **Declaració de Rio** que estableix els principis generals i un programa d'acció l'**Agenda 21** que establia mesures concretes, a més de quatre instruments concrets sobre temes específics.

Pel que fa als principis, la Declaració de Rio reitera que el medi ambient és una part integrant i inseparable del desenvolupament i que els criteris de sostenibilitat s'han d'incorporar tant en els processos de producció com en les pautes de consum. En aquest sentit, es va proclamar el principi «qui contamina paga» que vol establir la responsabilitat mediambiental dels productors i usuaris a fi de prevenir i reparar els danys mediambientals. Aquest principi ha donat lloc tant a la introducció de normatives específiques per a prohibir determinats productes o formes de producció, com per a castigar i obligar a reparar a aquells que causin danys mediambientals, fins i tot amb càstigs de naturalesa penal en els casos més greus.

Per exemple, en aplicació del principi «qui contamina paga»:

La Directiva 2004/35/CE sobre responsabilitat mediambiental en relació amb la prevenció i reparació dels danys mediambientals obliga els estats membres a prendre accions preventives i reparadores enfront de les empreses que puguin causar el dany al medi ambient.

A Espanya el Codi Penal, en el Capítol III del Títol XVI, regula els delictes contra els recursos naturals i el medi ambient.



La Declaració de Rio també reconeixia que els problemes del medi ambient eren globals i no es podien solucionar de manera eficient amb mesures unilaterals i individuals, sinó que calia una acció concertada que permetés gestionar i enfrontar la interdependència que genera la protecció dels anomenats béns globals.

L'Agenda 21 va establir una sèrie de compromisos més concrets i va instar els estats a dedicar recursos específics, malgrat que no constituïa un instrument vinculant. No obstant això, es va establir que es faria un control de la implementació als cinc i deu anys després d'haver-se aprovat i es va crear la **Comissió pel Medi Ambient** com a òrgan per fer el seguiment. Però, a més, es van aprovar tres convencions que sí que comportaven un compromís vinculant. En primer lloc, la **Convenció sobre la diversitat biològica** que estableix el principi de lliure accés als recursos genètics, encara que va ser molt controvertida perquè va confirmar el dret de patentar els organismes vius.

Una altra convenció que es va negociar a Rio, malgrat que es va acabar de tancar dos anys més tard va ser la **Convenció sobre la desertificació** que tracta de lluitar contra un procés que afecta tot el planeta. En canvi, no es va arribar a un acord sobre els recursos forestals per discrepàncies entre els països productors i els consumidors i només es va aprovar una declaració de principis relatius als boscos. Però l'acord de més transcendència va ser el **Conveni sobre el canvi climàtic** que té com a objectiu reduir l'emissió de gasos d'efecte hivernacle per a evitar las conseqüències del canvi climàtic. Aquesta convenció era el marc que es va complementar amb el **Protocol de Kyoto**, adoptat el 1997 en què es regulaven els compromisos específics dels estats a fi de reduir les emissions dels gasos que causen l'escalfament climàtic. El protocol va entrar en vigor el 2005 i estarà vigent fins que sigui substituït pels acords de la Cimera de París de 2016. Encara que el van signar cent vuitanta-set països només obligava a reduir les emissions als països més desenvolupats, però entre aquests, els Estats Units i Canadà no el van ratificar. Malgrat l'escalfament del planeta no s'ha aturat, el Protocol de Kyoto va ser un pas important per a incrementar la consciència dels perills que comporta el canvi climàtic i de la necessitat de prendre mesures concretes per a aturar-ho.

### **Què és l'escalfament global?**

L'escalfament global és l'augment de la temperatura mitjana dels oceans i l'atmosfera de la Terra causada per les emissions massives de gasos que provoquen l'efecte hivernacle a partir d'una sèrie d'activitats humanes, especialment la crema de combustibles fòssils i els canvis en l'ús del sòl, com ara la desforestació.

Una característica de la Cimera de la Terra de Rio és que va atreure un gran interès de la societat civil. El Comitè Econòmic i Social (ECOSOC) de les Nacions Unides va acreditar mil quatre-cents vint organitzacions de la societat civil que van acompanyar les deliberacions dels estats. Però, a més, es va convocar el Fòrum Global 92, en què van participar a prop de vint-i-cinc mil organitzacions de la societat civil que van contribuir a incrementar l'impacte de la cimera i van influenciar els debats (Gómez Lee i Maxfield, 2017). A partir d'aquesta cimera el paper de la societat civil en la deliberació i definició dels objectius del desenvolupament s'ha anat incrementant fins a incorporar-se més plenament en el procés d'elaboració dels objectius de desenvolupament sostenible de 2015 (Alonso, 2017).

### **2.2.2. La Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible de Johannesburg i els objectius de desenvolupament del mil·lenni**

Deu anys després de la Cimera de Rio es va celebrar a Johannesburg, Sudàfrica, una nova cimera ja centrada en el desenvolupament sostenible.

En aquesta nova cita internacional es va avaluar els resultats del Pla d'acció de Rio i es va constatar que els avenços no havien estat els esperats. En l'Informe previ a la Cimera del Secretari General de les Nacions Unides, Kofi Annan, es constata que les mesures que s'havien implementat no eren suficients. La Declaració final va reiterar el compromís amb l'Agenda 21 i va adoptar un pla d'acció renovat en què l'eradicació de la pobresa es mencionava com el desafiament principal.

Dos anys abans s'havia celebrat la Cimera del Mil·lenni en el marc de l'Assemblea General de les Nacions Unides. En aquesta cimera es va adoptar la Declaració del mil·lenni (A/Res/55/2) aprovada per cent vuitanta-nou estats i es van establir els vuit objectius de desenvolupament del mil·lenni (ODM). Es va aconseguir el compromís de tots els líders per a l'establiment d'una aliança mundial per a reduir la pobresa extrema i la fam en els quinze anys següents amb les fites i terminis fixats.



### Els objectius de desenvolupament del mil·lenni

- Eradicar la pobresa extrema i la fam (ODM 1).
- Aconseguir l'ensenyament primari universal (ODM 2).
- Promoure la igualtat entre els sexes i apoderament de la dona (ODM 3).
- Reduir la mortalitat dels nens (ODM 4).
- Millorar la salut materna (ODM 5).
- Combatre el VIH / SIDA, la malària i altres malalties (ODM 6).
- Garantir la sostenibilitat del medi ambient (ODM 7).
- Fomentar una aliança mundial per al desenvolupament (ODM 8).

L'ODM 7 proposava incorporar principis de desenvolupament sostenible a les polítiques i programes nacionals, reduir la pèrdua de recursos ambientals i de diversitat biològica, decreïxer la proporció de persones sense accés a aigua potable i serveis bàsics de sanejament, i millorar la vida d'almenys cent milions d'habitants de barris marginals. Aquest enfocament molt centrat en determinades fites no incorporava una visió més global del desenvolupament sostenible i, de fet, l'impacte sobre la degradació del medi ambient ha estat clarament insuficient (Alonso, 2017).

#### 2.2.3. Rio +20

Vint anys després de la Cimera de la Terra els líders mundials es van tornar a donar cita a Rio de Janeiro en la quarta Conferència sobre Desenvolupament Sostenible que es va titular «El futur que volem». En aquesta conferència es va avaluar i actualitzar l'agenda del desenvolupament sostenible de 1992 i es va proposar la creació d'un nou índex de desenvolupament que tingués en compte criteris de desenvolupament social i protecció ambiental.

La Resolució AG 66/288 de l'Assemblea General va recollir la Declaració final de la cimera en què es renovava el compromís amb el desenvolupament sostenible.

«[...] reconeixem que cal incorporar encara més el desenvolupament sostenible a tots els nivells, integrant els seus aspectes econòmics, socials i ambientals i reconeixent els vincles que hi ha entre aquests, a fi d'aconseguir el desenvolupament sostenible en totes les seves dimensions».

Document final «El Futur que volem» a Rio +20

La cimera va ser força controvertida i els resultats van ser decebedors per bona part de la societat civil, que esperava més concreció. Però va ser un impuls important per al procés d'elaboració de la futura agenda de desenvolupament que havia de substituir els ODM. En la Declaració final es va establir que els nous **objectius de desenvolupament sostenibles** (ODS) haurien d'estar orientats a l'acció i ser inclusius. Es va acordar establir un grup de treball de composició



oberta integrat per trenta representants designats pels estats membres i procedents dels cinc grups regionals de l'ONU que hauria de presentar a l'Assemblea General un informe que inclogués una proposta d'ODS per a la negociació. També es va decidir la creació d'un fòrum d'alt nivell pel desenvolupament sostenible que seria l'encarregat de fer el seguiment de l'agenda al més alt nivell.

A més, a Rio +20 es va crear l'**Assemblea de les Nacions Unides pel Medi Ambient** per a reforçar el nivell del medi ambient al sistema de les Nacions Unides. És l'òrgan de govern del programa de les Nacions Unides per al medi ambient (ara també anomenat **ONU Medi Ambient**) i és successor del seu Consell d'Administració, que estava compost per cinquanta-vuit estats membres. Ara és un òrgan plenari integrat pels cent noranta-tres estats membres. Aquesta assemblea, a més de vetllar pel desenvolupament de la governança mediambiental i la codificació del dret del medi ambient, s'encarrega de desenvolupar el factor ambiental dels ODS. La Tercera Assemblea del Medi Ambient celebrada a Nairobi el desembre de 2017 sota el tema general «Cap a un planeta lliure de contaminació» va abordar cinc subtemes: la contaminació de l'aigua, la contaminació del sòl, la contaminació marina, la contaminació atmosfèrica i la gestió sòlida dels productes químics i residus. La Quarta Assemblea de Medi Ambient celebrada a Nairobi el març de 2019 es va centrar en el tema «Solucions innovadores per als reptes mediambientals i el consum i la producció sostenibles».

### 2.3. Els objectius de desenvolupament sostenible i l'Agenda Canvi de paradigma?

El 2015 acabava el termini per al compliment dels ODM i va ser el moment de replantejar una nova agenda de desenvolupament per als quinze anys següents (2015 - 2030) que fos més efectiva, participativa, equitativa i ambiciosa, i que respongués a les llacunes que van deixar els ODM al final de la seva implementació. Atenent els canvis en el context mundial, es va proposar que l'agenda tingués un enfocament més ampli que inclogués totes les dimensions del desenvolupament i que reconegués la creixent diversitat de necessitats i capacitats dels països del sud, distribuint de manera equitativa les responsabilitats dels països amb diferents realitats i nivells de desenvolupament en la sostenibilitat social, ambiental i econòmica.

#### 2.3.1. El procés de creació dels ODS

Després de tres anys de negociacions, consultes i trobades internacionals, els ODS van ser adoptats el 25 de setembre de 2015 amb la Resolució A/70/L.1 de l'Assemblea General de les Nacions Unides, en què es va definir el document final de l'**Agenda 2030**. Allà, cent noranta-tres països van afirmar la necessitat de posar fi a la pobresa i la fam, disminuir les bretxes de desigualtat entre

#### El principi de responsabilitats comunes, però diferenciades

El diferent nivell de desenvolupament econòmic i tecnològic dels estats i la seva diferent responsabilitat històrica en la contaminació ambiental exigeix un tracte jurídic diferent a l'hora de determinar les obligacions per a assolir el desenvolupament sostenible. Aquest principi es basa en la justícia social, econòmica i ambiental, i apel·la a la solidaritat per a compensar la situació desavantajosa dels països en desenvolupament.

els països i l'interior dels mateixos, construir societats més justes, pacífiques i incloents que protegeixin els drets humans, que promoguin la igualtat entre els gèneres i es comprometin amb la sostenibilitat ambiental.

Un dels trets que han caracteritzat el procés de definició i adopció de l'Agenda 2030 per a assolir els ODS és que va ser molt més participatiu i inclusiu. L'any 2014 es va publicar l'informe del Grup de Treball Obert amb la proposta sobre els objectius de desenvolupament sostenible que va servir de base per a la negociació i establiment dels nous ODS. De manera paral·lela, el Grup de les Nacions Unides per al Desenvolupament (UNDG, per les sigles en anglès) va realitzar un procés de consultes nacionals i regionals, articulades al voltant de diferents temes i discussions amb les aportacions de múltiples parts implicades procedents dels governs, la societat civil, el sector privat, l'acadèmia, els *think tanks* i mitjans de comunicació de tot el món. La ciutadania en general també va tenir l'oportunitat de participar per mitjà de dues plataformes digitals: *The World We Want* i *My World 2015*, amb la finalitat que ells mateixos prioritzessin aquells objectius que podrien millorar la seva vida votant sobre una llista de temes.

Finalment, després d'un exercici de síntesis i negociacions, el 25 de setembre de 2015, en el marc de la 70a. edició de l'Assemblea General de les Nacions Unides, a Nova York, es va adoptar per unanimitat l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible. Conté disset nous objectius de desenvolupament sostenible (ODS) i cent seixanta-nou metes.



### 2.3.2. Característiques i seguiment dels ODS

Els ODS abasten les dimensions principals del desenvolupament tenint com a problema central la superació de la pobresa en totes les seves formes i, per tant, inclou els ODM anteriors. Però, a més, incorporen de forma plena el tema de la desigualtat que no estava formulat expressament en els ODM i emfatitza la igualtat de gènere i l'eliminació de les formes de discriminació i violència contra la dona. Un altre aspecte distintiu dels ODS és l'èmfasi en la millora de la provisió d'alguns béns públics internacionals que es consideren crucials

pel desenvolupament sostenible. En aquest sentit, justament una diferència clara amb els ODM és que els objectius de caràcter ambiental són un aspecte central de l'Agenda 2030.

Als ODS hi ha set objectius directament relacionats amb qüestions ambientals, però a més s'inclouen consideracions de naturalesa ambiental en bona part de la resta de l'agenda. Entre els objectius ambientals hi ha el 6 que proposa assegurar la gestió adequada i sostenible de l'aigua, el 7 sobre les energies renovables, l'11 sobre les ciutats sostenibles, el 14 sobre la conservació i l'ús sostenible dels oceans i recursos marins, o el 15 sobre l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres i, sobretot, el 13 per a la lluita contra el canvi climàtic. Però, a més, hi ha l'objectiu 12 que demana canvis en els patrons de producció i consum que implica un replanteig del model de desenvolupament per a incorporar de forma transversal els criteris de sostenibilitat.

Per a impulsar i fer el seguiment de l'agenda dels ODS s'ha establert un entramat normatiu i institucional de caràcter multilateral que es diversifica fins a arribar al local. La major innovació en el sistema de les Nacions Unides per al seguiment de l'Agenda 2030 va ser la creació del **Fòrum Polític d'Alt Nivell sobre el Desenvolupament Sostenible** (FPAN): és la plataforma de les Nacions Unides de caràcter intergovernamental i universal, creada sota la Resolució 67/290 de l'Assemblea General que s'encarrega de liderar i orientar políticament l'Agenda 2030 i l'assoliment dels ODS a nivell mundial. El fòrum es reuneix amb dues fórmules:

1) Cada quatre anys a nivell de Caps d'Estat i de Govern sota els auspicis de l'Assemblea General a l'inici de les sessions de l'Assemblea. En el marc d'aquestes reunions s'ha d'elaborar una declaració política sotmesa, posteriorment, a revisió i examen de l'Assemblea General.

2) Anualment sota la presidència de l'ECOSOC es fa una sessió ministerial en què s'analitzen els aspectes temàtics de l'Agenda de les tres dimensions del desenvolupament sostenible (econòmic, social i mediambiental). En el marc d'aquestes trobades es presenten anualment els informes voluntaris dels estats sobre els avenços en la implementació de l'Agenda 2030.

Entre les múltiples competències del FPAN, hi ha:

- Proporcionar lideratge polític, orientar l'assoliment dels ODS el 2030 mitjançant l'intercanvi d'experiències, incloses històries d'èxit sobre el terreny.
- Desenvolupar recomanacions amb l'objectiu d'enfortir la implementació, el seguiment i la revisió dels ODS.
- Promoure la rendició de comptes, fomentant un intercanvi de millors pràctiques i donant suport a la cooperació internacional.
- Oferir una oportunitat perquè la comunitat internacional revisi el progrés en els ODS en regions i països que experimenten més riscos i vulnerabilitats.

En un pla més tècnic, a la Secretària General de les Nacions Unides hi ha la **Divisió Tècnica per als Objectius de Desenvolupament Sostenible (DSDG**, per les sigles en anglès) que actua com a secretària dels ODS, brindant un suport substantiu i la creació de capacitat per als objectius.

Per a la coordinació interna del sistema de les Nacions Unides s'ha creat el **Grup de les Nacions Unides per al Desenvolupament Sostenible (UNSDG**, per les sigles en anglès) que reuneix els trenta-sis fons, programes, agències especialitzades, departaments i oficines de l'ONU que tenen un paper en el desenvolupament sostenible. L'UNSDG serveix com a fòrum d'alt nivell per a la formació conjunta de polítiques i de presa de decisions. Guia, dona suport, segueix i supervisa la coordinació de les operacions de desenvolupament a cent seixanta-cinc països i territoris. L'Administrador del PNUD actua com a vicepresident del grup, qui convoca els membres a les trobades sota la coordinació del Consell.

Tot aquest entramat institucional està dirigit a fomentar el compliment dels ODS que, d'altra banda, no són jurídicament vinculants. Per tant, cal assegurar una renovació del compromís polític de manera continuada.

### 2.3.3. L'ODS 13: Acció contra el canvi climàtic

Els ODS es van aprovar en ple procés de negociacions per a l'adopció de l'Acord de París sobre el canvi climàtic, per això a l'ODS 13 es reconeix que és en l'activitat de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic on han de prendre les iniciatives principals en aquest àmbit. Però, de tota manera, s'inclouen una sèrie de fites per a promoure una acció urgent per a combatre el canvi climàtic i els seus impactes. Les metes que proposa l'ODS 13 busquen promoure l'adopció de mesures per a combatre el canvi climàtic (mitigació) i també per a afrontar els seus efectes (adaptació).





En concret, l'ODS 17 pretén enfortir la resiliència i la capacitat d'adaptació als riscos relacionats amb el clima i els desastres naturals a tots els països, incorporant mesures relatives al canvi climàtic en les polítiques, estratègies i plans nacionals. Per això es vol promoure mecanismes per a augmentar la capacitat de planificació i gestió eficaços en relació amb el canvi climàtic, específicament als països menys avançats i els petits estats insulars en desenvolupament, i, en particular, tenir en compte les dones, els joves i les comunitats locals i marginades. A més, es remarca la importància de millorar l'educació, la sensibilització i la capacitat humana i institucional en relació amb la mitigació del canvi climàtic.

### **Metes de l'ODS 13**

**13.1.** Enfortir la resiliència i la capacitat d'adaptació als riscos relacionats amb el clima i els desastres naturals a tots els països.

**13.2.** Incorporar mesures relatives al canvi climàtic en les polítiques, estratègies i plans nacionals.

**13.3.** Millorar l'educació, la sensibilització i la capacitat humana i institucional respecte de la mitigació del canvi climàtic, l'adaptació a aquest, la reducció dels seus efectes i l'alerta primerenca.

D'altra banda, per a posar en pràctica el compromís, els països que formen part de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic es comprometen a mobilitzar almenys cent mil milions de dòlars anuals per a l'any 2020 i posar en funcionament el **Fons Verd per al Clima**. D'aquesta manera l'ODS 13 es vincula directament amb l'Acord de París que es va aprovar només uns mesos després.

#### **El Fons Verd pel Clima**

Va ser creat pels cent noranta-quatre països que formen part de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC), el 2010, com a part del mecanisme financer de la convenció. El seu objectiu és oferir finançament per a la mitigació i l'adaptació al canvi climàtic d'acord amb els principis i objectius de la convenció.

#### **2.4. L'Acord de París sobre el Canvi Climàtic És suficient per a aturar-lo?**

Per a enfortir la resposta global a l'amenaça del canvi climàtic, els països van adoptar l'Acord de París. L'acord va ser negociat durant la XXI Conferència sobre el Canvi Climàtic (COP 21) el desembre de 2015 i va entrar en vigor el novembre de 2016. És un acord dins del marc de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic que estableix mesures per a la reducció de les emissions de gasos d'efecte hivernacle (GEH) a efectes de l'escalfament global, la seva aplicabilitat serà per a l'any 2020, quan finalitza la vigència



del Protocol de Kyoto. A hores d'ara, cent setanta-cinc països membres ja han ratificat el tractat, però el juny de 2017 el president dels Estats Units, Donald Trump, va anunciar la seva retirada.

Els països signants van acordar treballar per a limitar l'augment de la temperatura global a menys de dos graus centígrads. La implementació de l'Acord de París és essencial per a aconseguir assolir els ODS i proporciona un full de ruta per a les accions climàtiques que reduiran les emissions i crear la resiliència climàtica.

### **Objectius de l'Acord de París, Article 2**

a) Mantenir l'augment de la temperatura mitjana mundial molt per sota de 2 °C pel que fa als nivells preindustrials, i prosseguir els esforços per a limitar aquest augment de la temperatura a 1,5 °C pel que fa als nivells preindustrials, reconeixent que això reduiria considerablement els riscos i els efectes del canvi climàtic.

b) Augmentar la capacitat d'adaptació als efectes adversos del canvi climàtic i promoure la resiliència al clima i un desenvolupament amb baixes emissions de gasos d'efecte hivernacle, d'una manera que no comprometí la producció d'aliments.

c) Elevar les corrents financeres a un nivell compatible amb una trajectòria que condueixi a un desenvolupament resilient al clima i amb baixes emissions de gasos d'efecte hivernacle.

Els països membres de l'Acord de París estan obligats als seus plans de treball a fi d'aconseguir l'objectiu comú de frenar l'escalfament global. Però les propostes presentades fins ara i el fet que alguns països no hi estiguin compromesos comporten el risc que els impactes de l'escalfament global s'intensifiquin (Planelles, 2018).

El Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC), que és l'òrgan de les Nacions Unides encarregat d'avaluar els coneixements científics relatius al canvi climàtic, va presentar un informe especial l'octubre de 2018. En aquest estima que les activitats humanes han causat aproximadament 1,0 °C d'escalfament global per damunt dels nivells preindustrials i és probable que l'escalfament global arribi als 1,5 °C entre 2030 i 2052 si continuen augmentant les emissions a la taxa actual. Segons aquest informe, els riscos futurs relacionats amb el clima depenen de la taxa, el pic i la durada de l'escalfament, però són molt més grans si l'escalfament global supera els 1,5 °C (IPCC, 2018)

Perquè l'Acord de París sigui efectiu, caldrà un canvi radical en el consum d'energia que suposa una reducció dràstica de les energies basades en la combustió de fòssils. Això genera grans reticències en països i grans empreses que

tenen grans interessos i en molts casos dependència d'aquest tipus d'energia. Un dels aspectes essencials per a la bona implementació de l'Acord de París és la transparència de la informació i la claredat dels plans i compromisos dels estats. En la darrera COP24 celebrada a Katowice (Polònia) es va adoptar un reglament d'aplicació de l'acord que conté les regles de transparència, finançament, adaptació i retallades de les emissions de gasos d'efecte hivernacle. S'estableix la forma com els països han de notificar els seus plans de reducció de cada tipus de gasos, els terminis en què es revisaran els compromisos nacionals i com es farà el seguiment de les promeses de finançament.



La COP 25 es reunirà l'any vinent a Xile per a acabar de negociar els elements finals del reglament de París i començar a treballar en futurs objectius d'emissions. Però el moment definitiu serà el 2020, quan els països hauran de fixar el termini per a complir els seus compromisos d'emissions i produir nous objectius per al 2030 i també que estiguin a l'alçada dels advertiments dels científics.

## **2.5. L'estat de la qüestió en la actualitat: prevenció, adaptació i resiliència**

Malgrat que la comunitat internacional ha avançat establint normes, programes i acords, com ara el de París, el problema de la sostenibilitat de l'actual model de desenvolupament continua sent una carrera a contrarellotge. Si bé el món va aconseguir avenços significatius en la lluita contra la pobresa des de l'any 2000, en què es van subscriure els ODM, no ha passat el mateix pel que fa als objectius ambientals, en què les tendències de deteriorament en alguns casos s'han aguditzat significativament. Les emissions de gasos d'efecte hivernacle acumulades han augmentat més d'un cinquanta per cent, de vint-

i-dos a trenta-sis milers de milions de tones d'equivalents de CO<sub>2</sub>. Aquest augment ens ha col·locat a les portes d'una situació crítica en què diversos canvis climàtics irreversibles, com ara el desglaç de l'Àrtic, ja són una realitat.

L'avenç en el coneixement científic sobre la degradació dels equilibris ambientals i les seves conseqüències ha accentuat la prioritat que s'ha d'atorgar a aquestes dimensions. L'acumulació a l'atmosfera dels gasos ja no permet revertir alguns dels efectes de l'escalfament global i, per tant, a més de tractar de reduir-los s'hauran de prendre mesures d'adaptació. L'IPCC assenyala que la majoria de les necessitats d'adaptació seran menors si l'escalfament està per sota d'1,5 °C. Però el ventall d'opcions d'adaptació que poden reduir els riscos del canvi climàtic es redueix molt per sobre dels 2 °C perquè hi ha límits en la capacitat adaptativa dels humans i dels sistemes naturals (IPCC, 2018). D'altra banda, l'increment de la freqüència i la magnitud dels desastres climatològics fa que calgui prendre mesures de protecció que garanteixin la capacitat de resiliència de les persones, sobretot als països més vulnerables.

### **La resiliència climàtica**

La resiliència és la capacitat dels individus o les comunitats a resistir, absorbir, adaptar-se i recuperar-se enfront de pertorbacions en el seu entorn. Per tant, és un element essencial per a enfrontar-se a les conseqüències del canvi climàtic causat per l'escalfament global.

Com hem vist, la protecció del medi ambient ha donat lloc a la creació de normes internacionals, institucions per la governança ambiental i plans d'acció cada cop més ambiciosos. Es pot dir que ja està consolidada una branca de dret ambiental i que s'està avançant en la creació d'un règim internacional amb principis propis, tot i que encara és fragmentari. La forta connexió de les qüestions ambientals amb temes vinculats als drets humans ha portat alguns actors a formular la idea del naixement d'un dret humà de gaudir d'un medi ambient saludable.

El març de 2012, el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides, mitjançant la Resolució 19/10, va decidir establir un mandat per a analitzar la connexió entre les obligacions relatives als drets humans i al gaudi d'un medi ambient segur, net, saludable i sostenible, i va anomenar un expert independent. El seu mandat inclou estudiar les obligacions dels drets humans relacionades amb el gaudi d'un medi ambient sense riscos, identificar i promoure pràctiques òptimes en l'exercici de les obligacions dels drets humans i formular recomanacions que puguin contribuir a l'assoliment dels objectius de desenvolupament aportant una perspectiva dels drets humans als processos de seguiment.

El 2018, el relator especial John H. Knox va proposar setze principis relacionats amb els drets humans i el medi ambient que es basen en el treball existent del sistema de drets humans.

Segons el relator especial, els estats haurien de:

- 1) Garantir un entorn segur, net, saludable i sostenible per a respectar, protegir i complir els drets humans.
- 2) Respectar, protegir i complir els drets humans per a garantir un entorn segur, net, saludable i sostenible.
- 3) Prohibir la discriminació i garantir una protecció igual i efectiva.
- 4) Proporcionar un entorn segur a persones, grups i òrgans de la societat que treballin en matèria de drets humans o mediambientals.
- 5) Respectar i protegir els drets a la llibertat d'expressió, d'associació i de pacificació en relació amb les qüestions ambientals.
- 6) Preveure l'educació i la sensibilització del públic en matèria de medi ambient.
- 7) Proporcionar accés públic a la informació ambiental.
- 8) Fer una avaluació prèvia dels possibles impactes ambientals dels projectes i polítiques.
- 9) Facilitar la participació pública en la presa de decisions relacionades amb el medi ambient.
- 10) Preveure l'accés a remeis efectius per violacions dels drets humans i les lleis de medi ambient.
- 11) Establir normes mediambientals substantives no discriminatòries.
- 12) Assegurar l'aplicació efectiva de les normes mediambientals.
- 13) Cooperar per a establir i aplicar marcs legals internacionals.
- 14) Mesures addicionals per a protegir els drets dels qui són més vulnerables als danys mediambientals.
- 15) Garantir les seves obligacions amb els pobles indígenes i els membres de comunitats tradicionals.
- 16) Respectar els drets humans en les accions que prenguin per a fer front als reptes ambientals.

De moment, la protecció del medi ambient no ha assolit el mateix nivell de prioritat que els drets humans i s'enfronta a grans resistències per part dels estats i dels grans interessos corporatius. El nombre i l'abast de les normes que

regulen les obligacions ambientals és encara limitat i fragmentat. Els plans d'acció necessiten que hi hagi una voluntat política i s'aportin els recursos necessaris. Per això és fonamental que la societat civil sigui activa en la demanda dels seus drets a una vida més segura i saludable.

## Resum

Del conjunt dels apartats que componen aquest mòdul podem extreure una sèrie de conclusions relacionades amb la protecció dels drets humans i la promoció del desenvolupament sostenible.

Des que es va crear l'Organització de les Nacions Unides el 1945 s'ha avançat molt en la creació d'instruments legals i institucionals per a la protecció i la promoció dels drets humans, tot i els obstacles existents a cada moment.

Però, l'efectivitat d'aquests avenços continua depenent en última instància dels mateixos estats. És la seva voluntat, tant a nivell individual com col·lectiva, la que ha de garantir la protecció dels éssers humans.

En l'actualitat, la tendència és més aviat la d'intentar salvaguardar el fins ara aconseguit que avançar en l'ampliació de la protecció dels drets humans. El cas de la Cort Penal Internacional i les amenaces de retirada per part d'alguns estats investigats és un exemple dels riscos d'involució.

Queda molt per a poder parlar d'un sistema de protecció internacional universal i eficaç. Si ho valorem en una perspectiva històrica s'ha avançat, però l'efectiva implementació encara depèn de les conjuntures i les voluntats polítiques, i també de l'impuls de la societat civil.

La impossibilitat de separar el tema de la protecció del medi ambient del de la promoció d'un model de desenvolupament sostenible ha portat a una creixent imbricació de les dues agendes. Els objectius de desenvolupament sostenible són fruit d'aquesta visió més ampla de l'Agenda de desenvolupament.

Els problemes del medi ambient són globals i no es poden solucionar de manera eficient amb mesures unilaterals i individuals, sinó que cal una acció concertada que permeti afrontar la interdependència que genera la protecció dels béns globals.

Les evidències científiques de les conseqüències de l'escalfament global en el canvi climàtic ja són irrefutables i, per això, cada cop és més urgent prendre mesures efectives a fi de protegir el medi ambient. L'Acord de París és l'instrument principal per a aconseguir reduir les emissions de gasos, però cal la voluntat política i els recursos per a fer-ho efectiu.

L'acumulació a l'atmosfera dels gasos ja no permet revertir alguns dels efectes de l'escalfament global. A més de tractar de reduir les emissions, s'hauran de prendre mesures d'adaptació als canvis i afrontar la creixent freqüència i magnitud dels desastres climatològics a fi de protegir i enfortir la capacitat de resiliència de les comunitats i els habitats naturals.



## Bibliografia

### Drets humans

#### Bibliografia complementària

**Ambos, K.** (2007). «Enjuiciamiento de crímenes Internacionales en el nivel nacional e internacional: entre Justicia y Realpolitik» A: *Política Criminal* (núm. 4, pàg. 1-16).

**Escobar Hernández, C.** (2013). «La protección internacional de los derechos humanos». A: Diez de Velasco, M. (18 ed.) *Instituciones de Derecho Internacional Público* (cap. XXVII i XXVIII). Tecnos.

**Gómez Isa, F. (dir.)** (2004). *La protección internacional de los derechos humanos en los albores del siglo XXI*. Bilbao: Universidad de Deusto.

**Villalpando, W.** (2009). «El nuevo derecho internacional penal. Los crímenes Internacionales». *Invenio: Revista de investigación Académica* (núm. 23, pàg. 15-36).

#### Webgrafia

Comitè Internacional de la Creu Roja (guerra i dret): <https://www.icrc.org/es/guerra-y-derecho>

Consell d'Europa: <https://www.coe.int/en/web/portal/home>

Cort Africana dels Drets Humans i dels pobles: <http://en.african-court.org/>

Cort Interamericana de Drets Humans: <http://www.corteidh.or.cr/>

Cort Penal Internacional: <https://www.icc-cpi.int/>

Holocaust Encyclopedia: <https://encyclopedia.ushmm.org/es>

Moviment mundial dels drets humans: <https://www.fidh.org/es/quienes-somos/Que-es-la-FIDH/>

Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans: <https://www.ohchr.org/SP/Pages/Home.aspx>

ONU Dones: <http://www.unwomen.org/es/about-us/about-un-women>

### Medi ambient i desenvolupament sostenible

#### Bibliografia recomanada

**Alonso, J.; Ayuso, A. (coord.)** (2017). «Acercar los Objetivos de Desarrollo Sostenible a la ciudadanía: El compromiso de Europa con la Agenda 2030». *CIDOB* (pàg. 86).

**Stavins, Robert N.; Stowe, Robert C.** (2016, octubre). «The Paris Agreement and Beyond: International Climate Change Policy Post-2020». *Paper, Harvard Project on Climate Agreements, Belfer Center*.

#### Bibliografia bàsica

**Alonso, J. A.** (2017). «De compromisos internacionales a políticas públicas. La viabilidad de la Agenda 2030». A: Alonso, J. A.; Ayuso, A. (coord.). *CIDOB* (pàg. 86).

**Meadows, Donella H. i altres** (1972). «The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind». *Potomac Associates* (pàg. 205).

**Falkner, R.** (2016). «The Paris Agreement and the new logic of international climate politics». *International Affairs* (vol. 5, núm. 92, pàg. 1107-1125).

**Gómez Lee, M.; Maxfield, N.** (2017, novembre). «El papel de la sociedad civil en la Cumbre de la Tierra: gobernanza compleja». *OPERA* (núm. 21, pàg. 135-156).

**IPCC** (2018, octubre). «Special Report on Global Warming of 1.5 °C (SR15)». *WHO-UNEP*.

**Naciones Unidas** (2002). «Informe de la Cumbre Mundial sobre el Desarrollo Sostenible» (A/CONF.199/20). Nova York.

**Planelles, M.** (2018, 16 de desembre). «Cómo aplicar el Acuerdo de París». *El País*. [https://elpais.com/sociedad/2018/12/16/actualidad/1544942489\\_782611.html](https://elpais.com/sociedad/2018/12/16/actualidad/1544942489_782611.html)

**Sanahuja, J. A.** (2014). «De los Objetivos del Milenio al desarrollo sostenible: Naciones Unidas y las metas globales post-2015». *Anuario CEIPAZ 2014 - 2015. Focos de tensión, cambio geopolítico y agenda global*.

**World Commission on Environment And Development (WCED)** (1987). *Our Common Future* (Brundtland Report), United Nations.